

Ministerie van Buitenlandse Zaken

Rapportage 2021

Internationale Mensenrechtenprocedures

Rapportage 2021 | Internationale Menschenrechtenprocedures | Rapportage 2021 | Internationale Menschenrechtenprocedures | Rapportage 2021 | Inter

Useless text consisting of a long list of city names and random characters, forming a single block of repetitive noise.

Rapportage 2021

Internationale Mensenrechtenprocedures

Afdeling Internationaal Recht
Ministerie van Buitenlandse Zaken

Inhoud

Voorwoord	4
Raad van Europa	7
Europees Hof voor de Rechten van de Mens	8
Europees Comité voor Sociale Rechten	29
Comité van Ministers	32
Verenigde Naties	36
Mensenrechtencomité	37
Comité tegen Foltering	42
Overige ontwikkelingen	46
Raad van Europa	47
Verenigde Naties	49
Bijlagen: overzichten en statistieken	50
Bijlage I	51
Bijlage II	60

Voorwoord

U vindt in deze rapportage over het jaar 2021 zoals gebruikelijk samenvattingen van alle uitspraken en beslissingen in zaken m.b.t. internationale mensenrechtenprocedures waarbij het Koninkrijk der Nederlanden betrokken is geweest. Tevens treft u informatie aan die in het verlengde ligt van, of van direct belang is voor de procedures, alsmede overzichten en statistieken.

Op 1 augustus 2021, iets meer dan acht jaar na zijn vaststelling, is Protocol no. 15 tot wijziging van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) in werking getreden. Met de inwerkingtreding van dit Protocol is in de preambule van het EVRM een verwijzing opgenomen naar het subsidiariteitsbeginsel en naar de leer van de beoordelingsmarge (*margin of appreciation*). Bovendien is er een aantal procedurele en technische aanpassingen van het EVRM doorgevoerd.

Wat betreft de uitspraken, heeft het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) in het jaar 2021 zeven uitspraken ten aanzien van Nederland gewezen. Vijf keer was sprake van een schending van het EVRM. Het VN-Mensenrechtencomité heeft in 2021 in een zienswijze geoordeeld dat sprake was van een schending van het Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten (IVBPR) bij de beoordeling van het risico op Vrouwelijk Genitale Verminking (GVG) van een vrouw en haar dochter bij terugkeer naar het land van herkomst. Sinds 2005 zijn er niet meer zoveel schendingen van mensenrechtenverdragen, zoals het EVRM en het IVBPR, aangenomen als in het jaar 2021.

171

Zes uitspraken van het EHRM hadden betrekking op het straf(proces)recht. In één zaak kwam het EHRM tot de conclusie dat het recht op een eerlijk proces geschonden was omdat de verdediging niet de gelegenheid had gehad verschillende getuigen te horen. Het EHRM kwam in drie zaken tot de conclusie dat het EVRM geschonden was omdat de beslissingen om voorlopige hechtenis te verlengen niet voldoende waren onderbouwd. In één zaak oordeelde het EHRM dat het recht op een eerlijk proces geschonden was omdat de rechter onvoldoende had gemotiveerd waarom de zaak bij verstek werd afgedaan, ondanks de door betrokkene geuite wens aanwezig te zijn. In een andere zaak oordeelde het EHRM juist dat er voldoende pogingen waren gedaan om de betrokkene bij de hoorzitting aanwezig te laten zijn.

Ook interessant is de uitspraak van het EHRM ten aanzien van de elektronische bekendmaking van een besluit tot verlening van een vergunning. Verzoekers hadden de bekendmaking van het besluit via de website gemist en waren daardoor te laat met het indienen van hun bezwaarschrift. Het EHRM oordeelde dat er geen sprake was van een schending van het recht op een eerlijk proces. De elektronische bekendmaking was voldoende.

In de statenklacht bij het EHRM tegen de Russische Federatie, die ziet op het aandeel van Rusland in het neerhalen van vlucht MH17, is twee keer schriftelijk gereageerd op

schriftelijke stukken van Rusland. Er stond een mondelinge behandeling gepland in november, maar deze is op het laatste moment - wegens het terugtrekken van de Russische rechter - verplaatst naar januari 2022.

Bij de totstandkoming van deze rapportage zijn, zoals ieder jaar, weer velen betrokken geweest. Naast medewerkers en stagiairs van de Afdeling Internationaal Recht van Buitenlandse Zaken en de jaarlijks bij deze afdeling gedetacheerde collega van de Raad van State, zijn dat de collega's van de ministeries die bij de inhoudelijke behandeling van de zaken het voortouw hebben genomen dan wel nauw betrokken zijn geweest, te weten collega's van Justitie en Veiligheid, Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Immigratie en Naturalisatiedienst, Openbaar Ministerie alsmede de collega's op Curaçao, Aruba en Sint Maarten.

Voor commentaar, suggesties of verzoeken om informatie kunt u te allen tijde contact opnemen:

djz-mensenrechten@minbuza.nl

tel. (+31) (0)70 348 6724.

Den Haag, april 2022

Cluster mensenrechten
Afdeling Internationaal Recht
Directie Juridische Zaken

Raad van Europa

Europees Hof voor de Rechten van de Mens

Uitspraken

V.K. (2205/16, 19 januari 2021)

Verzoeker klaagt bij het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) dat artikel 6 lid 1 in samenhang met lid 3 onder d van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) (recht op een eerlijk proces) is geschonden, nu zijn verzoek om zeven getuigen te ondervragen is afgewezen. Daarnaast heeft de Hoge Raad zijn cassatieberoep - met toepassing van artikel 80a Wet op de Rechterlijke Organisatie (RO) - zonder motivering afgewezen, terwijl de Procureur-Generaal in deze zaak geen conclusie had genomen.

Verzoeker is in 2013 bij verstek door de Rechtbank Overijssel veroordeeld voor oplichting op basis van zes van in totaal zeven getuigenverklaringen die zijn afgelegd bij de politie, waar de verdediging niet bij aanwezig was. Deze getuigen zijn door de rechtbank niet opgeroepen voor de terechtzitting. In hoger beroep verzocht verzoeker herhaaldelijk om oproeping van de zeven getuigen. De advocaat-generaal voor het Openbaar Ministerie stemde in met dit verzoek, maar het gerechtshof verwierp het verzoek, omdat het verdedigingsbelang onvoldoende was onderbouwd. Daarbij verwees het gerechtshof naar een overzichtsarrest van de Hoge Raad over het motiveren van verzoeken tot het horen van getuigen. Het gerechtshof veroordeelde verzoeker mede op basis van de getuigenverklaringen. Verzoeker stelde cassatie in, waarna de Hoge Raad zijn cassatieberoep zonder motivering niet-ontvankelijk verklaarde. Ten aanzien van de eerste klacht heeft de regering een eenzijdige verklaring afgelegd waarin een schending van artikel 6 lid 1 in samenhang met lid 3 onder d EVRM wordt erkend.

Het EHRM oordeelt wat betreft de eerste klacht, onder verwijzing naar vaste jurisprudentie, dat bij een geconstateerde schending van artikel 6 EVRM een herziening of heropening van de procedure in beginsel de meest aangewezen vorm is van rechtsherstel. Volgens het Hof is het volgens artikel 457 lid 1 onder b Wetboek van Strafvordering (Sv) niet zeker of een schrapping van de rol naar aanleiding van een eenzijdige verklaring grond kan vormen voor heropening van de nationale procedure. Het Hof wijst het verzoek van de regering tot schrapping van de rol van dit onderdeel van de klacht dan ook af en beoordeelt de klacht op haar inhoud.

Het EHRM herhaalt dat een verdachte het recht heeft belastende getuigen te ondervragen op grond van artikel 6 lid 3 onder d EVRM. Dit recht is niet absoluut, maar het uitblijven van het ondervragingsrecht en diens verenigbaarheid met het recht op een eerlijk proces wordt door het EHRM getoetst aan de hand van drie criteria: 1) is er een goede reden voor het uitblijven van een ondervragingsgelegenheid, 2) is de veroerling uitsluitend of in beslissende mate gebaseerd op de getuigenverklaring en 3) de vraag of

er compenserende factoren zijn. Het EHRM verduidelijkt in deze uitspraak dat de verdediging het belang van het horen van getuigen à charge (*prosecution witnesses*) niet hoeft aan te tonen. Indien de openbaar aanklager besluit dat een bepaald persoon een relevante informatiebron is en zich in de strafzaak op deze getuigenverklaring beroept, en indien die getuigenverklaring door de rechter zou kunnen worden gebruikt ter onderbouwing van een veroordelende uitspraak, moet in beginsel worden aangenomen dat het oproepen en horen van deze getuige vereist zijn om een eerlijk proces te garanderen.

Nu het gerechtshof het afwijzen van het verzoek van verzoeker om de zeven getuigen op te roepen had gerechtvaardigd met het feit dat hij het verdedigingsbelang onvoldoende had onderbouwd, is er volgens het EHRM geen goede reden voor het uitblijven van de ondervragingsmogelijkheid. Het EHRM stelt vervolgens vast dat de betreffende getuigenverklaringen vermoedelijk beslissend waren voor het eindoordeel in de zaak. Bij de beoordeling van de vraag of er compenserende factoren zijn, overweegt het EHRM dat uit de uitspraak van het gerechtshof niet bleek dat aan de getuigenverklaringen slechts beperkte bewijswaarde kon worden toegekend en evenmin was onderbouwd waarom die verklaringen betrouwbaar werden geacht. Bovendien was er, aldus het EHRM, geen steunbewijs aanwezig. Verzoeker heeft wel de mogelijkheid gehad om de getuigenverklaringen in twijfel te trekken en te weerspreken, maar dit kan, volgens het EHRM op zichzelf geen voldoende compensatie vormen voor de beperkingen die de verdediging ondervond doordat zij niet in staat werd gesteld haar ondervragingsrecht uit te oefenen. Het EHRM concludeert dat, als gevolg van de onmogelijkheid om de zeven getuigen te ondervragen, het proces van verzoeker als geheel oneerlijk is geweest. Het EHRM stelt dan ook een schending vast van artikel 6 lid 1 en 3 onder d EVRM. Ten aanzien van de tweede klacht verwijst het EHRM naar de recente uitspraak in de zaak *E.K. t. Nederland* (no. 37164/17), waarin gelijksoortige klachten niet-ontvankelijk zijn verklaard. Wat betreft het EHRM kan de Hoge Raad met toepassing van artikel 80a RO een cassatieberoep afwijzen, ook wanneer in het cassatieberoep wordt gesteld dat een recht uit het EVRM wordt geschonden. In deze zaak ziet het EHRM geen reden om tot een andere conclusie te komen en verklaart de klacht daarom kennelijk ongegrond.

F.E.H. (73329/16, 9 februari 2021)

Verzoeker stelt dat zijn voorlopige hechtenis in strijd was met artikel 5 lid 1 en 3 EVRM (recht op vrijheid en veiligheid) omdat er onvoldoende grond was voor de verlenging ervan, subsidiair, dat de diverse beslissingen daarover bovendien onvoldoende gemotiveerd waren. Bovendien was het verzoek om opheffing van de voorlopige hechtenis volgens verzoeker onvoldoende zorgvuldig behandeld, omdat het 22 en 26 dagen duurde voordat daarop door de rechtbank respectievelijk het gerechtshof was besloten.

Na zijn arrestatie is verzoeker in verzekering gesteld en vervolgens voor veertien dagen in bewaring gesteld. De Rechtbank Rotterdam baseerde het opvolgende bevel van gevangenhouding op de overweging dat er gewichtige redenen van maatschappelijke veiligheid bestonden voor de voorlopige hechtenis. Verzoeker verzocht vervolgens om schorsing dan wel opheffing van de voorlopige hechtenis. De rechtbank en het gerechtshof oordeelden dat de ernstige bezwaren en gronden die tot het bevel tot bewaring van de verdachte hebben geleid nog aanwezig waren. Nadat verzoeker werd vrijgesproken van al hetgeen hem ten laste was gelegd, heeft de president van de Rechtbank Rotterdam verzoeker bericht dat de behandeling van zijn verzoeken om opheffing of schorsing van de voorlopige hechtenis niet met de gebruikelijke voortvarendheid waren behandeld. Daarvoor werden excuses aangeboden. Naast de excuses heeft de Rechtbank Rotterdam compensatie aangeboden aan verzoeker voor de voorlopige hechtenis.

Het EHRM herhaalt onder verwijzing naar vaste jurisprudentie het uitgangspunt dat het de verantwoordelijkheid is van de nationale autoriteiten om een voorlopige hechtenis niet onredelijk lang te laten duren. Een redelijke verdenking geldt als basis van een voorlopige hechtenis, maar is op zichzelf niet voldoende om daar beslissingen omtrent het laten voortduren van een voorlopige hechtenis op te baseren. Daarbij is ook van belang of er andere gronden zijn om de vrijheidsontneming te rechtvaardigen. Als die gronden er zijn en nog relevant en voldoende zijn, moet vervolgens worden bezien of de procedure zorgvuldig is geweest. In dat kader moet de rechtvaardiging voor voorlopige hechtenis altijd overtuigend worden aangetoond op grond van specifieke feiten en persoonlijke omstandigheden, aldus het EHRM.

| 12 |

In deze zaak is de oorspronkelijke beslissing over de voorlopige hechtenis volgens het EHRM gebaseerd op het risico van recidive, op het feit dat het misdrijf leidde tot een geschokte rechtsorde en op het risico dat verzoeker het recht in eigen hand zou nemen. Bij de beslissingen om de voorlopige hechtenis niet op te heffen of te schorsen, heeft de nationale rechter voortgeborduurd op de grondslag van de aanvankelijke inbewaringstelling zonder in te gaan op de door verzoeker naar voren gebrachte argumenten in het licht van de verminderde ernst van de verdenking. Het EHRM merkt daarbij nog op dat zijn oordeel is gebaseerd op de schriftelijke beslissingen en de vastgelegde feiten. Het betoog van de regering dat de uitgebreide discussies ter rechtszitting voldoende moeten worden geacht, kan daarom niet worden geaccepteerd.

Vanwege het gebrek aan een kenbare afweging van specifieke feiten en persoonlijke omstandigheden zijn de beslissingen om de voorlopige hechtenis niet op te heffen of te schorsen onvoldoende onderbouwd. Daarom is sprake van een schending van artikel 5 lid 3 EVRM. Verder oordeelt het EHRM dat de periodes van 22 respectievelijk 26 dagen die de rechtbank en het gerechtshof nodig hadden om tot een beslissing te komen niet voldoen aan de eis van een tijdige behandeling. Daarom wordt ook een schending van artikel 5 lid 4 EVRM geconstateerd.

M.M. (10982/15, 9 februari 2021)

Verzoeker klaagt bij het EHRM over een schending van artikel 5 lid 1 en 3 EVRM (recht op vrijheid en veiligheid). Verzoeker stelt dat er onvoldoende grond was voor zijn voorlopige hechtenis of, subsidiair, dat de diverse beslissingen over de voortzetting van de hechtenis onvoldoende gemotiveerd waren.

Verzoeker was na zijn arrestatie in verzekering gesteld en vervolgens voor veertien dagen in bewaring gesteld. Omdat sprake was van een verdenking die een geschokte rechtsorde met zich meebracht en er recidivegevaar bestond baseerde de rechter het opvolgende bevel van gevangenhouding op de overweging dat er gewichtige redenen van maatschappelijke veiligheid bestonden voor zijn hechtenis (conform artikel 67a Wetboek van Strafvordering). Verzoeker verzocht vervolgens om opheffing dan wel schorsing van zijn voorlopige hechtenis. De rechtbank en het gerechtshof oordeelden dat de gronden genoemd in het bevel van bewaring nog aanwezig waren.

Verzoeker werd veroordeeld tot achttien maanden gevangenisstraf, met aftrek van de periode die hij had doorgebracht in voorlopige hechtenis.

Het EHRM herhaalt onder verwijzing naar vaste jurisprudentie het uitgangspunt dat het de verantwoordelijkheid is van de nationale autoriteiten om een voorlopige hechtenis niet onredelijk lang te laten duren. Een redelijke verdenking geldt als basis voor een voorlopige hechtenis, maar is op zichzelf niet voldoende om beslissingen omtrent het laten voortduren van een voorlopige hechtenis op te baseren. Daarbij is ook nog van belang of er andere gronden zijn om de vrijheidsontneming te rechtvaardigen en of deze gronden relevant en voldoende zijn, waarna moet worden gezien of de procedure zorgvuldig is geweest. In dat kader moet de rechtvaardiging voor voorlopige hechtenis altijd overtuigend worden aangetoond op grond van specifieke feiten en persoonlijke omstandigheden, aldus het EHRM.

In deze zaak is de oorspronkelijke beslissing over de voorlopige hechtenis volgens het EHRM voldoende met redenen omkleed. Bij opvolgende beslissingen om de voorlopige hechtenis niet op te heffen of te schorsen is echter onvoldoende ingegaan op de specifieke omstandigheden. Het is volgens het EHRM met name niet inzichtelijk gemaakt dat de openbare orde verstoord zou worden als verzoeker vrij zou worden gelaten. Ook zijn de beslissingen om de voorlopige hechtenis niet op te heffen of te schorsen niet nader toegelicht en wordt er niet ingegaan op de argumenten die naar voren zijn gebracht door verzoeker en de officier van justitie. Het betoog van de regering dat de uitgebreide discussies ter rechtszitting het gebrek aan detail in de schriftelijke beslissing kunnen compenseren, wordt door het EHRM niet geaccepteerd. Het EHRM concludeert dat sprake is van een schending van artikel 5 lid 3 EVRM.

F.G.Z. (69491/16, 9 februari 2021)

Verzoeker stelt dat er onvoldoende grond was voor verlenging van zijn voorlopige hechtenis en dat de diverse beslissingen daarover bovendien onvoldoende gemotiveerd waren. De kans op recidive was alleen gebaseerd op zijn strafblad.

De voorlopige hechtenis was dus volgens verzoeker in strijd met artikel 5 lid 3 EVRM (recht op vrijheid en veiligheid).

Verzoeker is na zijn arrestatie in verzekering gesteld en vervolgens voor veertien dagen in bewaring gesteld. De reden voor de voorlopige hechtenis was dat er een gewichtige reden van maatschappelijke veiligheid was. Verzoeker verzocht om schorsing dan wel opheffing van de voorlopige hechtenis. De rechtbank en het gerechtshof oordeelden dat de redenen voor het verlengen van het bevel tot gevangenhouding nog steeds aanwezig waren en dat het strafvorderlijk belang diende te prevaleren boven het persoonlijk belang van verzoeker. Verzoeker is veroordeeld tot tien maanden gevangenisstraf, met aftrek van de periode die hij had doorgebracht in voorlopige hechtenis.

Het EHRM herhaalt onder verwijzing naar vaste jurisprudentie het uitgangspunt dat het de verantwoordelijkheid is van de nationale autoriteiten om een voorlopige hechtenis niet onredelijk lang te laten duren. Een redelijke verdenking geldt als basis van een voorlopige hechtenis, maar is op zichzelf niet voldoende om beslissingen omtrent het laten voortduren van een voorlopige hechtenis op te baseren. Daarbij is ook van belang of er andere gronden zijn om de vrijheidsontneming te rechtvaardigen en of deze gronden relevant en voldoende zijn, waarna moet worden bezien of de procedure zorgvuldig is geweest. In dat kader moet de rechtvaardiging voor voorlopige hechtenis altijd overtuigend worden aangetoond op grond van specifieke feiten en persoonlijke omstandigheden, aldus het EHRM.

In deze zaak is de oorspronkelijke beslissing over de voorlopige hechtenis volgens het EHRM gebaseerd op het risico op recidive. Bij de beslissingen om de voorlopige hechtenis niet op te heffen of te schorsen, heeft de nationale rechter voortgeborduurd op de grondslag van de aanvankelijke inbewaringstelling zonder in te gaan op de door verzoeker naar voren gebrachte argumenten. Het EHRM merkt daarbij nog op dat zijn oordeel is gebaseerd op de schriftelijke beslissingen en de vastgelegde feiten. Het betoog van de regering dat de uitgebreide discussies ter rechtszitting voldoende moeten worden geacht, kan daarom niet worden geaccepteerd.

Vanwege het gebrek aan een kenbare afweging van specifieke feiten en persoonlijke omstandigheden zijn de beslissingen om de voorlopige hechtenis niet op te heffen of te schorsen onvoldoende onderbouwd. Gelet hierop is sprake van een schending van artikel 5 lid 3 EVRM.

S.L.S. e.a. (19732/17, 16 februari 2021)

Verzoekers klagen bij het EHRM over een schending van artikelen 6 (recht op een eerlijk proces), 8 (recht op eerbiediging van privé-, familie- en gezinsleven) en 13 (recht op een effectief rechtsmiddel) EVRM. Wat betreft artikelen 6 en 8 EVRM stellen verzoekers dat de elektronische kennisgeving van besluitvorming een beperking vormt van het recht op toegang tot de rechter en het recht op eerbiediging van het privé- familie en gezinsleven, omdat niet alle inwoners beschikken over een computer of internet.

Van burgers in Nederland kan ook niet worden verwacht dat zij alle internetpagina's van lokale en regionale overheden actief in de gaten houden, zo stellen verzoekers. Volgens verzoekers dient de beperking van hun recht op toegang tot de rechter geen legitiem doel en is disproportioneel nu de digitale kennisgevingen juist minder burgers bereiken en er ook minder verstreckende manieren zijn om de communicatie tussen overheid en burger laagdrempelig te maken.

De individuele verzoekers waren eigenaren van woonpercelen en een landgoed in Wapenveld. Hun percelen waren deel van Natura 2000, een beschermd natuurgebied aangewezen onder EU-richtlijn 92/43/EEG. In de nabijheid van hun eigendommen lag een motorcrossterrein waarop de motorcrossvereniging sinds 1987 races organiseerde op grond van een vergunning verleend door het college van Gedeputeerde Staten van Gelderland. De vereniging vroeg een nieuwe vergunning aan op grond waarvan de vereniging haar activiteiten kon uitbreiden, met meer motorfietsen en langere openingstijden. Op 4 december 2013 publiceerden Gedeputeerde Staten het voornemen om de vergunning te verlenen op hun internetpagina. Daarbij was vermeld dat het ontwerpbesluit en relevante documenten konden worden ingezien van 9 december 2013 tot 20 januari 2014 op het provinciehuis en op de internetpagina.

Belanghebbenden konden binnen die periode een zienswijze indienen.

Enkel belanghebbenden die een zienswijze hadden ingediend konden in beroep gaan tegen het besluit. Er werden geen zienswijzen ingediend en de Gedeputeerde Staten verleenden op 27 januari 2014 de vergunning. Het besluit werd op de internetpagina van de provincie gepubliceerd. Beroep tegen het besluit kon worden ingesteld tot 13 maart 2014. Op 12 november 2014 stelden verzoekers beroep in bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (de Afdeling). De Afdeling verklaarde dit beroep niet-ontvankelijk.

Wat betreft de klacht onder artikel 6 EVRM overweegt het EHRM in de uitspraak dat het recht op toegang tot de rechter ook het recht omvat om op adequate wijze kennis te nemen van bestuurlijke en juridische besluiten en dat dit met name van belang is in gevallen waarbij een rechtsmiddel binnen een bepaalde termijn moet worden ingezet. Het recht op toegang tot de rechter is echter geen absoluut recht: het mag worden beperkt en moet ook gereguleerd worden door de nationale overheid. Het EHRM toetst of verzoekers een duidelijke, praktische en effectieve mogelijkheid hadden om tegen de besluitvorming in beroep te gaan. In beginsel valt de wijze waarop dit geregeld wordt binnen de beoordelingsruimte (*margin of appreciation*) van lidstaten, op de voorwaarde dat er voldoende waarborgen zijn om de toegankelijkheid te garanderen.

In deze zaak is de kennisgeving gebaseerd op de Verordening elektronische bekendmaking van de provincie Gelderland. Het systeem van deze Verordening is voldoende coherent en duidelijk. Verder toetst het EHRM of er een eerlijke balans is tussen het belang van een modern en efficiënt systeem en de belangen van de verzoekers. Hierbij weegt het EHRM onder meer mee dat in Nederland meer dan 92% van de burgers boven de twaalf jaar beschikking heeft over internet. Bovendien hebben verzoekers niet

aangegeven dat zij niet beschikken over toegang tot een computer of het internet. Gelet hierop komt het EHRM tot de conclusie dat het systeem van elektronische bekendmaking in Gelderland een coherent systeem is waarbij een evenredige afweging is gemaakt tussen het algemeen belang van de samenleving en de belangen van verzoekers. Daarom is er geen schending van artikel 6 EVRM.

Het EHRM verklaart de klacht op basis van artikel 8 EVRM niet-ontvankelijk, nu de nationale rechtsmiddelen niet zijn uitgeput doordat verzoekers niet op tijd in beroep zijn gegaan. Gezien het feit dat er geen sprake is van een schending van artikel 6 EVRM, is het ten slotte niet nodig om de klacht over de schending van artikel 13 EVRM te beoordelen, aldus het EHRM.

M.F.D. (61591/16, 8 juni 2021)

Verzoeker stelt bij het EHRM dat zijn afwezigheid bij de rechtszitting in hoger beroep een schending is van artikel 6 EVRM (recht op een eerlijk proces). Volgens hem had de regering meer moeten doen om zijn aanwezigheid bij de zitting te bewerkstelligen. Verzoeker was door de Rechtbank Rotterdam veroordeeld tot negen jaar gevangenisstraf voor betrokkenheid bij de import van 1623 kilo van een substantie die cocaïne bevatte. Van het overige tenlastegelegde werd hij vrijgesproken.

16 | Het Openbaar Ministerie en verzoeker gingen, net als zes medeverdachten, hiertegen in hoger beroep. Tijdens het hoger beroep is de voorlopige hechtenis van verzoeker geschorst en heeft verzoeker zijn paspoort teruggekregen, teneinde binnen de Europese Unie te kunnen reizen in verband met zijn werk. Hierna is verzoeker, in strijd met de voorwaarde dat hij te allen tijde beschikbaar zou zijn voor de strafprocedure, naar Peru gereisd. Verzoeker was naar eigen zeggen voornemens om op tijd voor de inhoudelijke behandeling van de strafzaak bij het gerechtshof vanuit Ecuador terug naar Nederland te vliegen, maar werd door de Peruaanse autoriteiten bij de grens met Ecuador aangehouden en in voorlopige hechtenis geplaatst onder verdenking van witwassen in relatie tot de handel in illegale verdovende middelen.

Hierop verzocht de advocaat namens verzoeker om aanhouding van de inhoudelijke behandeling en om uitlevering van verzoeker aan Nederland. Daarbij deelde hij mede dat verzoeker alleen in persoon gehoord wilde worden. De behandeling van de zaak werd aangehouden. Het bleek op grond van Peruaanse wetgeving niet mogelijk voor verzoeker om al dan niet tijdelijk naar Nederland te worden overgebracht.

De advocaat-generaal informeerde de advocaat van verzoeker dat er geen officieel verzoek zou worden ingediend tot uitlevering van verzoeker, omdat uitlevering niet mogelijk zou zijn op grond van de Peruaanse wet. De advocaat liet weten dat verzoeker als getuige via een videoverbinding een verklaring wenste af te leggen. De daaropvolgende behandeling vond plaats in afwezigheid van verzoeker en zonder videoverbinding. De betogen van verzoeker die hiertegen waren gericht slaagden niet. Hij werd veroordeeld tot een gevangenisstraf van zeven jaar en zes maanden. Zijn cassatieberoep hiertegen werd door de Hoge Raad ongegrond verklaard.

Het EHRM herhaalt onder verwijzing naar vaste jurisprudentie het uitgangspunt dat het van cruciaal belang is dat een verdachte tijdens de rechtszitting aanwezig kan zijn. Tegelijkertijd geldt dat, zo overweegt het EHRM, het belang van de persoonlijke aanwezigheid bij de rechtszitting in hoger beroep niet van dezelfde cruciale betekenis is als in eerste aanleg. Dit geldt ook als de beroepsrechter niet alleen over rechtsvragen maar ook over feiten oordeelt. De toepassing van artikel 6 EVRM in hoger beroep hangt af van de kenmerken van de betreffende procedure in de nationale rechtsorde. In deze zaak staat vast dat verzoeker niet fysiek bij de rechtszitting in hoger beroep aanwezig kon zijn. Volgens het EHRM staat voldoende vast dat uitlevering dan wel tijdelijke overbrenging op grond van Peruaans recht het niet mogelijk was. Gelet hierop heeft de regering niet onzorgvuldig gehandeld door geen officieel rechtshulpverzoek te doen. Het EHRM vindt dat het gerechtshof onder de specifieke omstandigheden van het geval gerechtvaardigd was om de verdachte per videoconferentie te laten deelnemen aan de zitting in zijn zaak waarbij hij niet fysiek aanwezig kon zijn. Door herhaaldelijk en onduidelijk te weigeren mee te werken aan een dergelijke videoconferentie, heeft de verdachte volgens het EHRM afstand gedaan van zijn recht om deel te nemen aan de zitting in zijn zaak. Het EHRM concludeert dat artikel 6 EVRM in deze zaak niet is geschonden.

X (72631/17, 27 juli 2021)

Verzoekster stelt bij het EHRM dat haar recht onder artikel 6 lid 3 onder c EVRM (recht op een eerlijk proces) is geschonden nu zij niet in persoon bij de zitting van het gerechtshof aanwezig kon zijn. Verzoekster geeft aan dat zij expliciet duidelijk had gemaakt in persoon bij de zitting aanwezig te willen zijn en dat de zitting vanwege een fout van haar advocaat heeft plaatsgevonden op een moment dat zij zich in het buitenland bevond. Verzoekster stelt dat zij geen afstand heeft gedaan van haar recht om in persoon bij de zitting aanwezig te zijn.

Verzoekster was veroordeeld wegens het tweemaal plegen van winkeldiefstal tot een voorwaardelijke gevangenisstraf van twee maanden, met de speciale voorwaarde dat ze zich onder behandeling zou stellen. Verzoekster is tegen dit vonnis in hoger beroep gegaan bij het Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden. De behandeling van dit hoger beroep is gestart op 4 juni 2015, maar is toen voor onbepaalde tijd aangehouden, omdat verzoekster niet aanwezig kon zijn vanwege een reis naar het buitenland voor haar werk. De behandeling van de zaak is voortgezet op 20 juli 2015, welke datum vastgesteld was na overleg tussen verzoekster en haar advocaat. Verzoekster gaf echter na de vaststelling van deze datum aan ook op deze datum in het buitenland te zijn voor haar werk. De advocaat van verzoekster was tijdens de rechtszitting niet gemachtigd om namens verzoekster op te treden en gaf toe een professionele fout te hebben gemaakt door niet bij verzoekster te informeren of zij op de nieuw geplande zittingsdag aanwezig kon zijn. De advocaat heeft vervolgens opnieuw om aanhouding verzoekt en heeft expliciet gemaakt dat verzoekster graag zelf bij de zitting aanwezig wilde zijn om

persoonlijk haar verhaal te kunnen delen. Het gerechtshof heeft dit verzoek om verdere aanhouding afgewezen en heeft de zaak van verzoekster bij verstek afgedaan, omdat het volgens het gerechtshof in het belang van doeltreffende en voortvarende berechting en goede organisatie van de rechtspleging was om de zaak niet opnieuw aan te houden. Het gerechtshof heeft verzoekster schuldig bevonden aan de winkeldiefstallen en veroordeeld tot een onvoorwaardelijke gevangenisstraf van twee weken. Verzoekster is vervolgens bij de Hoge Raad in cassatie gegaan en heeft hierbij gesteld dat haar recht onder artikel 6 EVRM om in persoon gehoord te worden tijdens de zitting onvoldoende in overweging is genomen. De Hoge Raad heeft het cassatieberoep ongegrond verklaard, nu uit de overwegingen van het gerechtshof impliciet was af te lezen dat het de verschillende belangen tegen elkaar had afgewogen, waaronder het belang van verzoekster om bij de zitting in persoon aanwezig te zijn.

Het EHRM herhaalt het uitgangspunt dat het van cruciaal belang is dat een verdachte tijdens de rechtszitting aanwezig kan zijn. Tegelijkertijd geldt dat, zo overweegt het EHRM, het belang van de persoonlijke aanwezigheid bij de rechtszitting in hoger beroep niet van dezelfde cruciale betekenis is als in eerste aanleg. De toepassing van artikel 6 EVRM in hoger beroep hangt af van de kenmerken van de betreffende procedure in de nationale rechtsorde. Verder hebben lidstaten een ruime beoordelingsvrijheid bij het bepalen van de wijze waarop de vereisten uit artikel 6 EVRM in de nationale rechtsorde worden geïmplementeerd. De taak van het EHRM is om vast te stellen of het doel van het EVRM is behaald, en in het bijzonder of de procedurele middelen waarin nationale wetgeving en praktijk voorzien doeltreffend zijn, indien een verdachte niet zelf afstand heeft gedaan van zijn aanwezigheidsrecht of heeft geprobeerd te ontsnappen aan zijn proces. Vervolgens overweegt het EHRM dat lidstaten niet verantwoordelijk kunnen worden gehouden voor elke tekortkoming van een advocaat.

Volgens het EHRM heeft verzoekster niet zelf afstand gedaan van het aanwezigheidsrecht en evenmin heeft zij geprobeerd te ontsnappen aan haar proces.

Integendeel: ze had aangegeven dat het belangrijk voor haar was om persoonlijk aanwezig te zijn en een verklaring af te leggen. Het gerechtshof moest het belang van verzoekster afwegen tegen de belangen van doeltreffende en voortvarende berechting en goede organisatie van de rechtspleging. Volgens het EHRM heeft het gerechtshof niet voldoende gemotiveerd waarom de belangen van doeltreffende en voortvarende berechting en goede organisatie van de rechtspleging zwaarder wogen dan het belang van verzoekster om haar recht op aanwezigheid te kunnen uitoefenen. Het EHRM overweegt hierbij dat de strafprocedure in hoger beroep kort aanhangig was en dat de aanhouding van de procedure niet van lange duur had hoeven zijn. De belangen van doeltreffende en voortvarende berechting en goede organisatie van de rechtspleging waren hiermee bescheiden. Daartegenover stond de uitdrukkelijke wens van verzoekster om aanwezig te zijn, die zij had gemotiveerd op basis van haar persoonlijke omstandigheden. Zij had haar advocaat om die reden niet gemachtigd om de

verdediging te voeren. Het EHRM neemt verder in overweging dat het gerechtshof bij de strafoplegging belang hechtte aan een reclasseringsadvies waaruit bleek dat verzoekster niet wilde meewerken aan behandeling in het kader van reclassering. Het gerechtshof was ervan op de hoogte dat verzoekster in persoon uitleg wilde geven over de redenen van haar recidive en haar bereidheid om verdere recidive te voorkomen. Volgens het EHRM had haar de mogelijkheid daartoe moeten worden geboden.

Het EHRM concludeert dat, hoewel de belangen waarnaar het gerechtshof heeft verwezen ongetwijfeld relevant waren, deze in de omstandigheden van het onderhavige geval niet zwaarder hadden mogen wegen dan de belangen van verzoekster. Het EHRM oordeelt daarom dat artikel 6 lid 1 en 3 onder c zijn geschonden.

Beslissingen

A.M.A. (23244/19, 11 maart 2021)

Verzoekster klaagt over een schending van artikelen 3 (verbod op foltering, wrede, onmenselijke of vernederende behandeling) en 8 EVRM (recht op eerbiediging van privé-, familie- en gezinsleven) nadat haar asielverzoek is afgewezen.

Op 18 december 2020 maakte verzoekster kenbaar dat zij haar klacht wilde intrekken omdat zij naar het Verenigd Koninkrijk was geëmigreerd. Het EHRM besluit de zaak van de rol te schrappen omdat ervan kan worden uitgegaan dat verzoekster haar klacht niet wil handhaven en omdat er geen speciale omstandigheden zijn die een voortzetting van de behandeling zouden eisen.

| 19 |

M.T. (46595/19, 13 maart 2021)

Verzoekster klaagt onder artikel 3 EVRM (verbod op foltering, wrede, onmenselijke of vernederende behandeling) dat haar overdracht en de overdracht van haar minderjarige kinderen aan Italië een schending van artikel 3 EVRM zal opleveren. Zij stelt dat de opvangomstandigheden in Italië dusdanig zijn verslechterd ten opzichte van de periode dat er door de Italiaanse autoriteiten individuele garanties werden geboden, dat sprake zou zijn van wrede, onmenselijke of vernederende behandeling. Bovendien, omdat zij de opvanglocatie in Italië waar ze in eerste instantie werd opgevangen, heeft verlaten, is het niet zeker of zij opnieuw in aanmerking komt voor passende opvang voor haar en haar minderjarige kinderen. Daarom mocht de regering, volgens haar, niet afgaan op de algemene berichten van de Italiaanse overheid, maar had grondig onderzoek moeten worden gedaan naar de situatie van verzoekster en haar kinderen en naar de situatie in Italië. Volgens verzoekster had de regering individuele garanties moeten hebben dat er sprake zou zijn van adequate opvang van verzoekster en haar kinderen in Italië voordat de overdracht werd aangekondigd. Naast haar klacht verzoekt verzoekster het EHRM een voorlopige maatregel op te leggen om de overdracht aan Italië te voorkomen. Deze voorlopige maatregel is toegewezen, waardoor verzoekster gedurende de behandeling van het verzoekschrift niet mocht worden overgedragen aan Italië.

Verzoekster kwam in maart 2018 met haar kinderen in Nederland aan en diende een asielaanvraag in. Uit het Eurodac-systeem (het Europese registratiesysteem voor asielaanvragen) bleek dat zij in januari 2018 al in Italië asiel hadden aangevraagd. Daarom heeft de regering een verzoek om terugname onder de Dublin III Verordening aan Italië gericht. Nadat dit verzoek door de Italiaanse autoriteiten was goedgekeurd, besloot de regering de asielaanvraag niet in behandeling te nemen omdat Italië de verantwoordelijke lidstaat onder de Dublinverordening was. Het beroep tegen dit besluit werd ongegrond verklaard en verzoekster stelde geen hoger beroep in. Kort daarna vertrok verzoekster met haar kinderen naar een onbekende bestemming, waardoor zij niet konden worden overdragen aan Italië. Hierna diende verzoekster opnieuw een asielaanvraag in, waarbij ze wees op het feit dat ze niet meer in aanmerking zou komen voor passende opvangfaciliteiten door gewijzigde wetgeving. Ook dit asielerzoek is buiten behandeling gesteld omdat Italië de verantwoordelijke lidstaat was. Het beroep en hoger beroep ten aanzien van deze asielaanvraag werden ongegrond verklaard.

Het EHRM overweegt dat sprake moet zijn van een *minimum level of severity* om binnen het bereik van artikel 3 EVRM te vallen. Dit minimum is relatief en afhankelijk van alle omstandigheden van het geval. Verder wijst het EHRM erop dat in eerdere zaken is geoordeeld dat specifieke garanties van de autoriteiten in de ontvangende lidstaat nodig waren om ervan uit te kunnen gaan dat kwetsbare asielzoekers, zoals kinderen, in gepaste opvangfaciliteiten terecht zouden komen en dat het gezin bij elkaar zou worden gehouden. Vanaf 8 juni 2015 werden algemene garanties gegeven door de Italiaanse autoriteiten in *circular letters*. In verschillende zaken is door het EHRM geoordeeld dat deze algemene toezeggingen van de Italiaanse autoriteiten voldoende waren indien de Italiaanse autoriteiten tijdig waren geïnformeerd over de familie-situatie en verwachte aankomst omdat de over te dragen personen in SPRAR opvanglocaties (opvanglocaties bedoeld voor families met minderjarige kinderen) werden ondergebracht. Daarnaast overweegt het EHRM dat in oktober 2020 het Italiaanse opvangsysteem gewijzigd is. Daaruit volgt dat verzoekster en haar kinderen in aanmerking komen voor plaatsing in een gepaste opvangvoorziening (SAI). Verder is er geen aanleiding voor de aanname dat de regering de Italiaanse overheid niet zou inlichten over de verwachte aankomstdatum van verzoekster en haar kinderen, hun gezinssituatie en eventuele medische bijzonderheden. Hierbij merkt het EHRM op dat verzoekster niet stelt dat de medische zorg die haar jongste dochter nodig heeft, in Italië niet beschikbaar is. Om deze redenen heeft verzoekster niet aannemelijk gemaakt dat haar situatie na overdracht aan Italië, vanuit materieel, fysiek of psychologisch oogpunt neerkomt op een voldoende daadwerkelijk en onontkoombaar risico op een behandeling die voldoet aan de *minimum level of severity* om binnen de reikwijdte van artikel 3 EVRM te vallen, aldus het EHRM.

De klacht over schending van artikel 3 van het EVRM is kennelijk ongegrond.

Daarom vervalt de voorlopige maatregel en wordt de klacht niet-ontvankelijk verklaard door het EHRM.

H.M.H. (71507/16, 25 maart 2021)

Verzoeker is strafrechtelijk veroordeeld. Hij klaagt bij het EHRM dat de strafrechtelijke procedure niet eerlijk was omdat hij gedurende het eerste verhoor door de politie niet was bijgestaan door een advocaat, terwijl het daarbij verkregen bewijs wel door de rechtbank en het gerechtshof werd gebruikt. Volgens verzoeker is dit in strijd met artikel 6 lid 1 en 3 onder c EVRM (recht op een eerlijk proces). Verzoeker en de regering komen tot een minnelijke schikking. Het EHRM beslist dat de schikking is gebaseerd op respect voor de rechten als vervat in het EHRM en de bijbehorende protocollen, en ziet geen redenen om de zaak alsnog in behandeling te nemen. Het EHRM schrapt daarom de zaak van de rol.

O.D.G., C.V.R. en A.N.J. (63169/19, 64133/19, 7320/20, 25 maart 2021)

Verzoekers zaten in detentie op Sint Maarten. Ze klagen bij het EHRM dat de detentie-omstandigheden zo slecht zijn dat er sprake is van strijd met artikel 3 EVRM (verbod op foltering, wrede, onmenselijke of vernederende behandeling). Verzoekers en de regering komen tot minnelijke schikkingen. Het EHRM schrapt de zaken van de rol.

| 21 |

N.F.K. (39513/20, 8 april 2021)

Verzoekster klaagt over een schending van artikel 8 EVRM (recht op eerbiediging van privé-, familie- en gezinsleven), omdat haar aanvraag voor nareis van haar broers en zussen is afgewezen. Nadat het verzoekschrift aan de regering is gecommuniceerd, heeft de regering aan het EHRM kenbaar gemaakt dat aan de broers en zussen alsnog een machtiging voorlopig verblijf en een verblijfsvergunning regulier voor bepaalde tijd is verleend. Hierop laat verzoekster het EHRM weten dat zij haar klacht wil intrekken. Het EHRM besluit daarom de zaak van de rol te schrappen.

I.B. (35751/20, 22 juni 2021)

Verzoeker stelt dat zijn rechten onder artikel 5 lid 1 onder f, 3 en 5 (recht op vrijheid en veiligheid) en artikel 6 lid 1 (recht op een eerlijk proces) EVRM zijn geschonden, nu hij niet in persoon is gehoord tijdens zijn beroep bij de rechtbank inzake de rechtmatigheid van zijn vreemdelingenbewaring. Hij voert hierbij aan dat er geen sprake is geweest van bijzondere omstandigheden die dit rechtvaardigen.

Nadat de asielaanvraag van verzoeker was afgewezen, was hij met het oog op uitzetting in vreemdelingenbewaring geplaatst. Hiertegen is verzoeker in beroep gegaan. In het kader van dit beroep vond een zitting plaats, maar vanwege de COVID-19 pandemie kon verzoeker hierbij niet in persoon aanwezig zijn. Het was ook niet mogelijk om via een videoverbinding deel te nemen aan de zitting en de rechtbank kon geen tolk verschaffen. De advocaat van verzoeker kon de zitting via de telefoon bijwonen.

Op 30 maart 2020 wees de rechtbank het beroep met betrekking tot de vreemdelingenbewaring af. Ten aanzien van het recht van verzoeker om de zitting bij te wonen overwoog de rechtbank dat dit recht niet absoluut is en dat hier in bijzondere omstandigheden van kan worden afgeweken. Door de bijzondere omstandigheden van de pandemie was het, ondanks vele inspanningen van de rechtbank, onmogelijk voor verzoeker om de zitting bij te wonen. Hierop diende verzoeker hoger beroep in. De Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State hield de uitspraak van de rechtbank in stand.

Het EHRM overweegt allereerst dat de klacht van verzoeker zo is geformuleerd dat de klacht enkel beoordeeld moet worden binnen de kaders van artikel 5 lid 4 EVRM. Het EHRM herhaalt in de uitspraak dat de juridische procedures onder artikel 5 lid 4 EVRM niet altijd dezelfde waarborgen hoeven te hebben als de civiele en strafrechtelijke procedures onder artikel 6 lid 1 EVRM. Desalniettemin is het essentieel, aldus het EHRM, dat de persoon in kwestie toegang tot een rechtbank heeft en de mogelijkheid krijgt om in persoon of, waar nodig door middel van vertegenwoordiging, gehoord te worden.

Het EHRM overweegt vervolgens dat verzoeker tijdens de procedures inzake de bewaring is bijgestaan door een advocaat, die in de naam van verzoeker schriftelijke verklaringen heeft ingediend en via telefoon heeft deelgenomen aan de zitting. Het EHRM merkt op dat de zitting in kwestie plaatsvond in de eerste weken van de COVID-19 pandemie, op een moment waarop de detentiecentra grotendeels onvoorbereid waren om de verplichte 1,5-meter afstand te kunnen waarborgen en te voorzien in tele- en videoconferentiekamers. Hierbij is ook van belang dat de rechtbank concrete inspanningen heeft geleverd om verzoeker in staat te stellen om de zitting in persoon bij te wonen. Toen dit onmogelijk bleek te zijn, heeft de rechtbank verzoeker in detail uitgelegd waarom het niet mogelijk was om hem in persoon of via video-verbinding te horen.

Het EHRM neemt de moeilijke en onvoorziene praktische problemen in de eerste weken van de COVID-19 pandemie in aanmerking. Ook acht het EHRM het feit dat verzoeker vertegenwoordigd was door zijn advocaat en zijn zienswijze kenbaar heeft kunnen maken via zijn advocaat tijdens de zitting relevant, alsook het belang van andere toepasselijke fundamentele rechten en het algemene belang van volksgezondheid. In het licht hiervan concludeert het EHRM dat het niet in strijd is geweest met artikel 5 lid 4 EVRM om het beroep van verzoeker te behandelen zonder dat hij hierbij in persoon of via videoverbinding aanwezig was. Het EHRM herhaalt hierbij nog een keer dat artikel 5 lid 4 EVRM niet dezelfde strenge voorwaarden oplegt aan zittingen als artikel 6 EVRM. Het EHRM verklaart de klacht van verzoeker niet-ontvankelijk.

L.C. (56540/19, 9 september 2021)

Verzoeker stelt bij het EHRM dat de levenslange gevangenisstraf die hem in januari 1989 is opgelegd *de jure* en *de facto* niet reduceerbaar is. Dat wil zeggen dat ieder perspectief op

vrijlating aan de betrokkene wordt onthouden, hetgeen volgens verzoeker in strijd is met artikel 3 EVRM (verbod op foltering, wrede, onmenselijke of vernederende behandeling), zowel op zichzelf als in samenhang met artikel 13 EVRM (recht op een effectief rechtsmiddel).

Verzoeker is in 1989 door het Gerechtshof Den Haag schuldig bevonden aan het medeplegen van doodslag en drievoudige moord en is daarop veroordeeld tot een levenslange gevangenisstraf. Dit vonnis is op 5 december 1989 in stand gehouden door de Hoge Raad. Verzoeker zat sinds 9 oktober 1987 in hechtenis voor de delicten.

Tussen 1996 en 2015 heeft verzoeker zes keer om gratie verzocht. Deze verzoeken zijn allemaal afgewezen.

Nadat uit publiek toegankelijke informatie bleek dat verzoeker gratie was verleend heeft het EHRM verzoeker gevraagd of hij zijn klacht bij het EHRM wilde handhaven.

Daarop heeft de vertegenwoordiger van verzoeker laten weten dat verzoeker de klacht niet langer wilde handhaven.

Hierom en omdat er geen speciale omstandigheden zijn die een voortzetting van de behandeling zouden eisen, besluit het EHRM dan ook de zaak van de rol te schrappen.

M.J. (49259/18, 21 oktober 2021)

Verzoeker klaagt bij het EHRM over de schending van artikelen 3 (verbod op foltering, wrede, onmenselijke of vernederende behandeling) en 13 EVRM (recht op een effectief rechtsmiddel). Hij stelt het risico te lopen op behandeling in strijd met artikel 3 EVRM bij uitzetting naar Afghanistan. Verder stelt hij dat er een gebrek is geweest aan een effectief rechtsmiddel. Op 3 september 2021 heeft de regering aan het EHRM kenbaar gemaakt dat er op 26 augustus 2021 voor zes maanden een opschorting (moratorium) op inhoudelijke beslissingen van asiolverzoeken door Afghanen en op uitzettingen naar Afghanistan van kracht is geworden. Verzoeker heeft vervolgens aan het EHRM kenbaar gemaakt dat hij zijn klacht wilde handhaven nu hij na afloop van deze zes maanden mogelijk alsnog kan worden uitgezet. Het EHRM besluit de zaak van de rol te schrappen omdat het mogelijke gevaar bij uitzetting, in ieder geval tijdelijk, is weggenomen. Het EHRM merkt daarbij op dat het bevoegd is om de zaak weer op de rol te plaatsen als de omstandigheden daartoe aanleiding geven.

R.H.S.N. (585/19, 19 oktober 2021)

Verzoeker stelt dat zijn recht onder artikel 6 lid 1 EVRM (recht op een eerlijk proces) is geschonden, nu de behandeling van zijn strafzaak niet binnen een redelijke termijn heeft plaatsgevonden. Hij draagt hierbij aan dat hij een aanzienlijk nadeel heeft geleden. De tijd die het hof nodig had om na het verkorte arrest een volledig gemotiveerde uitspraak te voltooien zorgde voor een lange periode van onzekerheid, ook omdat het in die periode voor hem en zijn advocaat tijdelijk onmogelijk was om de gronden voor cassatie te formuleren. Verder beweert hij dat de uitspraak van de Hoge Raad berust op een summier onderbouwing en de Hoge Raad enkel tot deze beslissing

is gekomen om de procedure niet verder te vertragen. Daarnaast stelt hij dat zijn recht onder artikel 13 EVRM (recht op een effectief rechtsmiddel) is geschonden, nu er geen effectief nationaal rechtsmiddel is geboden voor zijn klacht over de duur van de procedure. Hij draagt aan dat de Hoge Raad weigerde zijn klacht op dit punt te behandelen.

De Rechtbank Limburg veroordeelde verzoeker voor belaging, bedreiging met enig misdrijf tegen het leven gericht, mishandeling en beschadiging van eigendom. Verzoeker is hierop in beroep gegaan bij het Gerechtshof 's-Hertogenbosch, waar hij in een verkort arrest vrijgesproken werd van bedreiging met enig misdrijf tegen het leven gericht en veroordeeld werd voor vijf gevallen van belaging en voor beschadiging van eigendom. Verzoeker is vervolgens in cassatie gegaan bij de Hoge Raad, waardoor het gerechtshof een volledig gemotiveerde uitspraak moest voorbereiden. De gemotiveerde uitspraak van het gerechtshof werd bijna een jaar later verstrekt, waardoor de termijn voor het indienen van de gronden voor cassatie ging lopen. In zijn cassatieschriftuur droeg verzoeker aan dat de overwegingen in het verkorte arrest van het gerechtshof omtrent het bewijs in drie van de vijf gevallen van belaging onbegrijpelijk waren. Verzoeker stelde daarnaast dat er sprake was van een schending van het Wetboek van Strafvordering en artikel 6 EVRM nu het gerechtshof niet in staat was binnen vier maanden nadat cassatie was ingesteld een volledig gemotiveerde uitspraak te verstrekken. Verzoeker stelde dat hij hiervoor recht had op verkorting van zijn straf. De Hoge Raad verklaarde het beroep in cassatie niet-ontvankelijk op grond van art. 80a Wet op de Rechterlijke Organisatie (RO).

Met betrekking tot de klacht onder artikel 6 EVRM stelt het EHRM dat een schending van een recht onder het EVRM tot een wezenlijk nadeel moet hebben geleid, zoals is bepaald in artikel 35 lid 3 onder b EVRM. Het niet-ontvankelijk verklaren op basis van art. 80a van de RO is niet in strijd met artikelen 6 of 13 EVRM. Het argument van verzoeker dat dit enkel was toegepast om de vertraging te verhelpen is niet onderbouwd. Het EHRM overweegt dat hoewel de subjectieve beleving van verzoeker van het vonnis van de Hoge Raad als oneerlijk van belang is, het niet genoeg is voor het EHRM om te kunnen concluderen dat verzoeker een wezenlijk nadeel heeft geleden. De subjectieve beleving van verzoeker is namelijk niet gestaafd met objectieve aanwijzingen en overtuigende argumenten. Het EHRM komt daarom tot de conclusie dat verzoeker geen wezenlijk nadeel heeft ondervonden. Er is ook geen reden om de klacht in kwestie toch inhoudelijk te behandelen, omdat over de duur van strafprocedures al veel jurisprudentie beschikbaar is. Het EHRM verklaart de klacht onder artikel 6 lid 1 EVRM dan ook niet-ontvankelijk.

Ten aanzien van de klacht onder artikel 13 EVRM stelt het EHRM dat een rechtsmiddel alleen vereist is voor schending van het EVRM die plausibel wordt geacht. Nu er geen wezenlijk nadeel voor verzoeker is vastgesteld door de vermeende schending van het EVRM, wordt de schending ook niet plausibel geacht. Het EHRM concludeert dat de klacht kennelijk ongegrond is en afgewezen moet worden.

H.G.D.W. (9476/19, 9 november 2021)

Verzoekster is van mening dat de weigering van haar pasfoto voor het rijbewijs en identiteitsbewijs in strijd is met artikel 9 EVRM (vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst). Verzoekster wil met een vergiet op het hoofd op haar pasfoto verschijnen, in overeenstemming met de eisen die gelden voor pastafari's als volgers van de Kerk van het Vliegend Spaghetti Monster. Verzoekster klaagt onder artikel 9 EVRM dat het vereiste dat een geloof of filosofische overtuiging officieel erkend moet zijn, geen grondslag vindt in nationaal recht. Onder artikel 14 EVRM (verbod op discriminatie) in samenhang met artikel 9 EVRM klaagt zij dat dit vereiste alleen is toegepast op pastafari's en niet op volgelingen van andere godsdiensten. Verzoekster stelt als alternatieve klacht dat de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (de Afdeling) de maatstaven van het EHRM met betrekking tot artikel 9 EVRM alleen en in samenhang met artikel 14 EVRM verkeerd heeft toegepast en dat er geen rekening is gehouden met haar individuele overtuigingen waar de regering zich niet in mag mengen. Bovendien beweert verzoekster dat het pastafarisme is uitgesloten als godsdienst op gronden die niet zijn toegepast op andere godsdiensten in vergelijkbare situaties.

Het EHRM overweegt dat de term 'godsdienst of geloofsovertuiging' ruim moet worden uitgelegd. Het EHRM herhaalt dat alleen opvattingen die een zekere mate van dwingendheid, ernst, samenhang en belang hebben, beschermd worden door artikel 9 EVRM. Het EHRM stelt vast dat de Afdeling de maatstaven van het EHRM correct heeft toegepast. De Afdeling heeft met name vastgesteld dat niet is voldaan aan de aan een geloof te stellen eisen van 'ernst' en 'samenhang'. Het EHRM ziet geen reden om tot een andere conclusie te komen dan de Afdeling, wiens beslissing zorgvuldig en geenszins arbitrair of onlogisch is, aldus het EHRM. Het EHRM concludeert dat het pastafarisme, in het bijzonder gezien de oorspronkelijke parodiërende doelstelling, niet aangemerkt kan worden als godsdienst of geloofsovertuiging in de zin van artikel 9 EVRM. Dientengevolge is het dragen van een vergiet niet beschermd als uiting van een godsdienst of geloofsovertuiging onder artikel 9 EVRM. Het EHRM verklaart de klacht ongegrond. Nu artikel 9 EVRM niet van toepassing is, komt het EHRM ook niet toe aan beoordeling van de klacht onder artikel 9 EVRM in samenhang met artikel 14 EVRM.

Het EHRM wijst ook de klacht af op grond van artikel 35 lid 3 onder a en lid 4 EVRM en verklaart de klachten van verzoekster niet-ontvankelijk.

W.P.W. (57294/16, 9 november 2021)

Verzoeker stelt dat zijn rechten onder artikel 8 EVRM (recht op eerbiediging van privé-, familie- en gezinsleven) en artikel 2 Protocol Nr. 4 EVRM (vrijheid van verplaatsing) zijn geschonden omdat hij verplicht wordt tot het afgeven van vingerafdrukken voor een paspoort en vanwege het bewaren van de vingerafdrukken op een *Radio Frequency Identification* (RFID) chip in paspoorten. Daarnaast stelt hij dat zijn rechten onder

artikelen 6 (recht op een eerlijk proces) en 13 (recht op een effectief rechtsmiddel) EVRM, in samenhang met artikel 8 EVRM, zijn geschonden. In de nationale procedure had de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (de Afdeling) namelijk prejudiciële vragen gesteld aan het Hof van Justitie van de Europese Unie.

Verzoeker stelt dat de Afdeling ten onrechte een prejudiciële vraag had ingetrokken en dat geen mogelijkheid is geboden om hiertegen in beroep te gaan.

Met betrekking tot artikel 8 EVRM overweegt het EHRM dat moet worden meegenomen in hoeverre het nemen en bewaren van vingerafdrukken een legitiem doel dient en of deze inmenging noodzakelijk is in een democratische samenleving. Het EHRM overweegt dat het tegengaan van identiteitsfraude en vervalsing van paspoorten, en daardoor dus het tegengaan van criminaliteit, een legitiem doel betreft onder artikel 8 EVRM. Daarnaast herhaalt het EHRM zijn vaste jurisprudentie waaruit blijkt dat naleving van EU-wetgeving door een EU-lidstaat een legitiem doel betreft in het licht van het algemeen belang.

Met betrekking tot de noodzakelijkheid kijkt het EHRM of het vermoeden van gelijkwaardige bescherming van toepassing is op de EU bescherming van fundamentele rechten. Hiervoor bestaan twee voorwaarden: (i) de inmenging moet een strikte internationale wettelijke verplichting zijn voor de betrokken lidstaat; (ii) het toezichtmechanisme ten aanzien van mensenrechten dat door het EU-recht wordt geboden, moet volledig zijn ingezet en benut. Het vermoeden van gelijkwaardige bescherming kan worden weerlegd als de bescherming van EVRM-rechten duidelijk tekort is geschoten. Het EHRM concludeert dat verzoeker niet heeft aangetoond dat de bescherming van EVRM-rechten in de huidige casus duidelijk tekort is geschoten. Het EHRM verklaart de klacht onder artikel 8 EVRM en artikel 2 Protocol Nr. 4 EVRM kennelijk ongegrond. Wat betreft de overige klachten onder artikel 6 en artikel 13 EVRM oordeelt het EHRM dat de klachten buiten de reikwijdte van het EVRM vallen.

| 26 |

Interventies

B.B.W. e. a. t. het Verenigd Koninkrijk (58170/13, 62322/14 en 24960/15, 25 mei 2021)

Verzoekers, te weten een groep van niet-gouvernementele organisaties en journalisten, klagen over de werkingssfeer en omvang van de elektronische surveillance programma's in het Verenigd Koninkrijk en beroepen zich daarbij op artikelen 8 (recht op eerbiediging van privé-, familie- en gezinsleven) en 10 EVRM (vrijheid van meningsuiting). Ze zijn van mening dat de aard van hun activiteiten met zich meebrengt dat hun digitale communicatie onderschept of verkregen wordt door de veiligheidsdiensten in het Verenigd Koninkrijk. In de onderhavige zaak heeft de regering als derde partij geïntervenieerd en een interventie ingediend op een aantal zaaksoverstijgende punten die in algemene zin spelen bij bulkinterceptie van gegevens.

Ten aanzien van artikel 8 EVRM, overweegt het EHRM dat de keuze van nationale autoriteiten voor bulkinterceptie op zich niet in strijd is met dit artikel.

Wel vormt bulkinterceptie een geleidelijke inmenging (*gradual interference*) in privacyrechten naarmate het proces van bulkinterceptie verder gaat. Hierin onderscheidt het EHRM vier stadia: 1) interceptie; 2) applicatie van *selectors* op data; 3) onderzoek van geselecteerde data; en 4) opslag en gebruik van data (incl. delen met derden). Volgens het EHRM vallen alle vier de stadia onder de reikwijdte van artikel 8 EVRM. In het licht van het veranderende karakter van moderne communicatietechnologie, moet de gebruikelijke wijze van toetsing voor surveillancesystemen worden aangepast aan de specifieke eigenschappen van een bulkinterceptiesysteem, waarbij het inherente risico op misbruik bestaat en tegelijkertijd een legitieme behoefte aanwezig is voor geheimhouding.

Het EHRM overweegt dat de nationale wetgeving die bulkinterceptie regelt voldoende duidelijk moet zijn om burgers een indicatie te geven van de voorwaarden waaronder nationale autoriteiten mogen overgaan tot deze maatregelen. Daarbij moet de reikwijdte van het mandaat van de nationale autoriteiten voldoende duidelijk zijn om het individu te beschermen tegen arbitraire inmenging. Het EHRM formuleert, uitgaande van de zes eisen die het eerder heeft ontwikkeld voor toepassing in strafrechtelijke zaken en later ook in zaken betreffende de nationale veiligheid heeft toegepast, een achttal eisen:

- i. *The grounds on which bulk interception may be authorized;*
- ii. *The circumstances in which an individual's communications may be intercepted;*
- iii. *The procedure to be followed for granting authorisation;*
- iv. *The procedures to be followed for selecting, examining and using intercept material;*
- v. *The precautions to be taken when communicating the material to other parties;*
- vi. *The limits on the duration of interception, the storage of intercept material and the circumstances in which such material must be erased and destroyed;*
- vii. *The procedures and modalities for supervision by an independent authority of compliance with the above safeguards and its powers to address non-compliance;*
- viii. *The procedures for independent ex post facto review of such compliance and the powers vested in the competent body addressing instances of non-compliance.*

Het EHRM constateert dat het Britse regime voor bulkinterceptie, zoals dat gold tussen 2000 en 2016, over het algemeen niet voldoende waarborgen van begin tot eind bevatte die zorgen voor voldoende en effectieve bescherming tegen arbitraire inmenging. In het bijzonder zijn er drie fundamentele tekortkomingen geïdentificeerd, namelijk: (i) het ontbreken van een onafhankelijke autorisatie van een bevel tot bulkinterceptie; (ii) het niet noemen van categorieën van selectiecriteria in de aanvraag voor een bevel, en; (iii) het niet verzekeren dat aan een individu gekoppelde zoektermen aan voorafgaande interne autorisatie onderworpen zijn.

Daarbij erkent het EHRM het onafhankelijke en effectieve toezicht door de *Interception of Communications Commissioner* en de robuuste juridische rechtstoegang bij het *Investigatory Powers Tribunal*.

Deze waarborgen wegen echter niet op tegen de geconstateerde tekortkomingen in het Britse systeem. Gelet hierop voldoet de Britse wetgeving niet aan de wettelijke kwaliteitseisen van het EHRM, en gaat de inbreuk die het Britse regime maakt op het privéleven van burgers voor bulkinterceptie volgens het EHRM verder dan noodzakelijk is in een democratische samenleving. Daarom leveren de bulkintercepties een schending van artikel 8 EVRM op.

Centrum för rättvisa t. Zweden (35252/08, 25 mei 2021)

Verzoeker, een niet-gouvernementele organisatie, klaagt over de Zweedse wetgeving inzake massa-surveillance door veiligheidsdiensten. Hierbij beroept verzoeker zich op artikel 8 EVRM (recht op eerbieding van privé-, familie- en gezinsleven).

De regering heeft in de onderhavige zaak als derde partij geïntervenieerd en een interventie ingediend op een aantal zaakoverstijgende punten die in algemene zin spelen bij bulkinterceptie van gegevens.

Het EHRM overweegt dat de keuze van nationale autoriteiten voor bulkinterceptie op zich niet in strijd is met artikel 8 EVRM. Wel vormt bulkinterceptie een geleidelijke inmenging (*gradual interference*) in privacyrechten naarmate het proces van bulkinterceptie verder gaat. Hierin onderscheidt het EHRM vier stadia: 1) interceptie; 2) applicatie van *selectors* op data; 3) onderzoek van geselecteerde data; en 4) opslag en gebruik van data (incl. delen met derden). Volgens het EHRM vallen alle vier de stadia onder de reikwijdte van artikel 8 EVRM. In het licht van het veranderende karakter van moderne communicatietechnologie, moet de gebruikelijke wijze van toetsing voor surveillancesystemen worden aangepast aan de specifieke eigenschappen van een bulkinterceptiesysteem, waarbij het inherente risico bestaat op misbruik en tegelijkertijd een legitieme behoefte bestaat voor geheimhouding.

Het EHRM overweegt dat de nationale wetgeving die bulkinterceptie regelt voldoende duidelijk moet zijn om burgers een indicatie te geven van de voorwaarden waaronder nationale autoriteiten mogen overgaan tot deze maatregelen. Daarbij moet de reikwijdte van het mandaat van de nationale autoriteiten voldoende duidelijk zijn om het individu te beschermen tegen arbitraire inmenging. Het EHRM formuleert, uitgaande van de zes eisen die zij eerder heeft ontwikkeld voor toepassing in strafrechtelijke zaken en later ook in zaken betreffende de nationale veiligheid heeft toegepast, een achttal eisen:

- i. *The grounds on which bulk interception may be authorized;*
- ii. *The circumstances in which an individual's communications may be intercepted;*
- iii. *The procedure to be followed for granting authorisation;*
- iv. *The procedures to be followed for selecting, examining and using intercept material;*
- v. *The precautions to be taken when communicating the material to other parties;*
- vi. *The limits on the duration of interception, the storage of intercept material and the circumstances in which such material must be erased and destroyed;*

- vii. *The procedures and modalities for supervision by an independent authority of compliance with the above safeguards and its powers to address non-compliance;*
- viii. *The procedures for independent ex post facto review of such compliance and the powers vested in the competent body addressing instances of non-compliance.*

Het Hof concludeert dat het Zweedse systeem gebaseerd is op gedetailleerde wettelijke regels, duidelijk gelimiteerd is in omvang en omkleed met waarborgen. De Zweedse autoriteiten hebben veel inspanningen geleverd om ervoor te zorgen dat het Zweedse regime voor bulkinterceptie voldoet aan de eisen van het EVRM. Desondanks stelt het EHRM vast dat aan het regime drie gebreken kleven, namelijk: (i) het ontbreken van een duidelijke regel over het vernietigen van verzameld materiaal dat geen persoonsgegevens bevatte; (ii) het ontbreken van een vereiste in relevante wetgeving dat bij een besluit omtrent het delen van materiaal met buitenlandse partners de privacybelangen van individuen moeten worden afgewogen, en; (iii) het ontbreken van een effectieve toetsing na afloop. Gelet hierop gaat het Zweedse regime voor bulkinterceptie de beoordelingsmarge (*margin of appreciation*) die nationale autoriteiten hebben in dit soort situaties te buiten en zijn er onvoldoende waarborgen tegen willekeur en misbruik. Daarom komt het Hof tot een schending van artikel 8 EVRM.

A.S. t. Denemarken (57467/15, 7 december 2021)

Verzoeker stelt in zijn klacht bij het EHRM dat zijn uitzetting naar Turkije een schending is van zijn rechten onder artikel 3 EVRM (verbod op foltering, wrede, onmenselijke of vernederende behandeling) en dat de weigering om het uitzettingsbevel in te trekken in combinatie met het inreisverbod in strijd is met artikel 8 EVRM (recht op eerbiediging van privé-, familie- en gezinsleven). In de onderhavige zaak heeft de regering als derde partij geïntervenieerd en een interventie ingediend op een aantal zaakoverstijgende punten die in algemene zin spelen bij het uitzetten van ernstig zieke vreemdelingen.

Verzoeker, van Turkse afkomst, arriveerde in 1991 in Denemarken. In 2007 werd hij door het Gerechtshof van Oost-Denemarken (het gerechtshof) veroordeeld voor zware mishandeling tot zeven jaar gevangenisstraf en uitzetting uit Denemarken met een permanent inreisverbod. In 2008 vernietigde het Hooggerechtshof dit vonnis. Op grond van de beschikbare medische informatie bestond twijfel of een gevangenisstraf in dit geval gerechtvaardigd was. Vervolgens werd de strafzaak tegen verzoeker opnieuw behandeld door het gerechtshof. Op grond van een rapport uit 2009 werd vastgesteld dat verzoeker lijdt aan een mentale stoornis. Verzoeker werd veroordeeld tot opname voor onbepaalde tijd in een beveiligde instelling voor mensen met een zware mentale beperking. Daarnaast werd hem een uitzettingsbevel en een permanent inreisverbod opgelegd. Verzoeker ging in hoger beroep tegen deze uitspraak. Door het Hooggerechtshof werd zijn straf omgezet in opname in forensische psychiatrische zorg. Het uitzettingsbevel werd in stand gelaten. Een paar jaar later verzocht verzoeker om herziening van zijn straf naar behandeling in een psychiatrische instelling en het laten

vallen van het uitzettingsbevel. Hierop werd zijn straf zoals verzocht omgezet. Daarbij werd op grond van alle medische rapporten en verklaringen overwogen dat het, gelet op zijn medische aandoening en de beschikbare medische voorzieningen in Turkije, niet gepast was om aan het uitzettingsbevel gehoor te geven. Het uitzettingsbevel werd daarom opgeheven. Tegen deze opheffing werd beroep ingesteld door de Deense autoriteiten waarna dit deel van de uitspraak werd vernietigd en de opheffing van het uitzettingsbevel werd herroepen. Daarbij werd overwogen dat verzoeker gratis toegang had tot dezelfde medische behandeling in de regio van Konya in Turkije, op beperkte afstand van zijn dorp van herkomst. Vervolgens is verzoeker uitgezet naar Turkije.

Op 1 oktober 2019 deed de Kamer van het EHRM uitspraak. Wat betreft artikel 3 EVRM herhaalde de Kamer de beginselen die van toepassing zijn bij uitzetting van ernstig zieke vreemdelingen. De Kamer oordeelde dat moet worden gekeken in hoeverre de zorg die beschikbaar is in de ontvangende staat voldoende en passend is voor de behandeling van de ziekte van verzoeker ter voorkoming van blootstelling aan een behandeling in strijd met artikel 3 EVRM. In deze beoordeling moet worden meegenomen in hoeverre verzoeker toegang heeft tot deze zorg en gerelateerde faciliteiten in de ontvangende staat. Relevante factoren zijn onder andere de reisafstand, kosten van medicatie en behandeling, en de aanwezigheid van sociale of gezinsondersteuning.

De Kamer concludeerde dat zonder specifieke garanties over de toegang tot een persoonlijke contactpersoon onvoldoende was verzekerd dat de uitzetting van verzoeker niet tot een schending van artikel 3 EVRM zou leiden.

De zaak is vervolgens verwezen naar de Grote Kamer van het EHRM. In deze procedure heeft onder meer de regering als derde partij een interventie ingediend ten aanzien van de rechtsvraag onder artikel 3 EVRM. Daarbij is benadrukt dat in gevallen waar een beroep wordt gedaan op artikel 3 EVRM altijd eerst getoetst moet worden of verzoeker wordt blootgesteld aan een ernstige en onomkeerbare achteruitgang in zijn gezondheid, die voldoet aan de drempel van artikel 3 EVRM (*minimum level of severity*).

Pas wanneer de drempel van artikel 3 EVRM bereikt is, moeten staten toetsen aan de positieve verplichtingen, zoals onderzoeken of de juiste zorg beschikbaar is en of de verzoeker daar ook toegang tot zal hebben.

De Grote Kamer stelt vast dat de Kamer niet apart heeft gezien of aan de drempel zoals voortvloeit uit het arrest *Paposhvili* is voldaan en constateert, los van het feit dat het lijden aan schizofrenie ernstig kan zijn, dat schizofrenie op zichzelf niet ernstig genoeg is om de klacht van verzoeker onder artikel 3 EVRM te scharen. Volgens de Grote Kamer heeft verzoeker niet voldoende aangetoond dat de uitzetting naar Turkije hem zou blootstellen aan een ernstige, snelle en onomkeerbare achteruitgang van zijn gezondheidstoestand resulterend in intens lijden of een significante vermindering van de levensverwachting. De Grote Kamer komt daarom tot de conclusie dat de hoge drempel voor toepassing van artikel 3 EVRM in dit geval niet wordt gehaald. Aan een verdere beoordeling komt de Grote Kamer dan ook niet toe nu geconcludeerd wordt dat de uitzetting van verzoeker naar Turkije geen schending van artikel 3 EVRM oplevert.

Europees Comité voor Sociale Rechten

In 2021 is een nieuwe klacht binnengekomen op grond van de collectieve klachtprocedure onder het Europees Sociaal Handvest voor behandeling bij het Europees Comité voor Sociale Rechten (ECSR). Het gaat om een klacht van de European Trade Union Confederation (ETUC), de Federatie Nederlandse Vakbeweging (FNV) en het Christelijk Nationaal Vakverbond (CNV) over het stakingsrecht in Nederland.

University Women of Europe (UWE) (134/2016, 6 december 2019)

In zijn rapport van 6 december 2019 inzake de klacht van UWE concludeerde het Europees Comité voor Sociale Rechten (ECSR) dat Nederland ten aanzien van het bevorderen van gelijke beloning tussen mannen en vrouwen op twee punten tekortschiet in de nakoming van zijn verplichtingen onder het Europees Sociaal Handvest, namelijk loontransparantie en uitbanning van de loonkloof.

Op 23 december 2021 heeft de regering aan het ECSR gerapporteerd over de maatregelen die zijn en worden genomen.

Ten aanzien van *loontransparantie* is aangegeven dat de Europese Unie (EU) in maart 2021 een richtlijnvoorstel heeft gepresenteerd ten aanzien van het vergroten van beloningstransparantie en het versterken van handhavingsmechanismen ter bescherming van gelijke beloning tussen mannen en vrouwen. Dit voorstel bevat diverse transparantiemaatregelen, zoals het recht op informatie voor werknemers en rapportageverplichtingen voor organisaties met meer dan 250 werknemers. De regering heeft over dit voorstel op hoofdlijnen een positief standpunt ingenomen. Een gecoördineerde aanpak op Europees niveau ter bevordering van gelijke beloning en loontransparantie kan bijdragen aan het handhaven van het grondrecht van gelijke beloning in de gehele EU. Dit zal ook een gelijk niveau van bescherming van burgers in de EU waarborgen. De onderhandelingen over dit richtlijnvoorstel zijn nog gaande. Op 6 december 2021 is in de Raad een Algemene Oriëntatie op dit voorstel bereikt, waarbij Nederland heeft ingestemd. Na stemming in het Europees Parlement zullen de onderhandelingen worden voortgezet. Voorts is melding gemaakt van het (aangepaste) initiatiefvoorstel Wet gelijke beloning van vrouwen en mannen dat op 5 oktober 2020 door een aantal oppositiepartijen is verstuurd naar de Tweede Kamer. Daarin is onder meer een informatieverplichting over de omvang van verschillen in beloning opgenomen. Ook moeten ondernemingen waar in de regel tenminste 250 personen werkzaam zijn een certificaat verkrijgen waaruit blijkt dat zij vrouwen en mannen gelijk belonen. Dit initiatiefwetsvoorstel is op dit moment nog in behandeling in de Tweede Kamer. Ter voorbereiding op de invoering van Europese regelgeving ten aanzien van beloningstransparantie zal naar verwachting in 2022 een onderzoek worden uitgevoerd naar de waardebeoordeling van werk. Zo zal worden geanalyseerd welke systemen en methoden werkgevers op dit moment gebruiken en welke methodieken

om gelijke beloning te bevorderen al worden toegepast in Nederland. De uitkomsten van het onderzoek moeten een overzicht bieden van de tools en methoden die werkgevers kunnen inzetten om te zorgen voor objectieve beloningssystemen. Ook zal voor de uitwerking en invoering van Europese regelgeving in overleg met betrokken stakeholders, zoals de werkgevers- en werknemersorganisaties, worden ingezet op het faciliteren van werkgevers en werknemers bij het ontwikkelen en toepassen van methoden en instrument om loonverschillen tegen te gaan.

Ten aanzien van de *loonkloof* wordt aangegeven dat uit onderzoeken van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) blijkt dat het beloningsverschil tussen mannen en vrouwen sinds 2008 steeds kleiner wordt, maar dat dit langzaam gaat. Een groot gedeelte van de loonkloof heeft te maken met de verschillende posities van mannen en vrouwen op de arbeidsmarkt. Zo werken in Nederland met name vrouwen vaak in (kleine) deeltijdbanen, wat ertoe leidt dat zij minder verdienen dan mannen, en minder doorgroeikansen hebben. Er zijn en worden dan ook verschillende maatregelen genomen die bijdragen aan het stimuleren van vrijwillige uitbreiding van uren door vrouwen, zoals de uitbreiding van het geboorteverlof voor partners, investeringen in de kinderopvang, verlaging van de lasten op arbeid, de reeds bestaande Wet flexibel werken en bewustwordingscampagnes. Verder is in 2021 een wet aangenomen voor de invoering van betaald ouderschapsverlof. De beoogde ingangsdatum is augustus 2022.

| 32 |

Een ander punt dat bijdraagt aan de verschillen in positie van mannen en vrouwen op de arbeidsmarkt is het gegeven dat mannen, bijvoorbeeld, vaker in hogere functies of in sectoren met een hoger salaris werkzaam zijn. De doorstroom van vrouwen naar hoge functies blijft achter zowel binnen de overheid als binnen het bedrijfsleven. In 2021 is het wetsvoorstel van de regering dat een quotum invoert voor raden van commissarissen van beursgenoteerde bedrijven door het parlement goedgekeurd: minimaal een derde van de commissarissen moet vrouw zijn, en ook minimaal een derde moet man zijn. Als dat bij een bedrijf nog niet het geval is, is een benoeming die het evenwicht niet dichterbij brengt nietig. Ook worden grote bedrijven verplicht passende en ambitieuze streefcijfers te formuleren voor de top en subtop, moeten zij hierover transparant zijn en een plan van aanpak ontwikkelen hoe en wanneer ze de gestelde doelen willen bereiken. Deze gegevens worden openbaar gemaakt op een website die de Sociaal Economische Raad ontwikkelt.

Ingangsdatum van de wet is 1 januari 2022.

Voorts maakt het bevorderen van gelijk loon voor werk van gelijke waarde onderdeel uit van het Actieplan Arbeidsmarktdiscriminatie 2018-2021 en zijn en worden er dan ook verschillende maatregelen hiertoe genomen. In 2021 is opnieuw een subsidie verstrekt aan WOMEN Inc. gericht op gelijke beloning, waarvoor WOMEN Inc. de komende jaren diverse activiteiten zal uitvoeren gericht op bewustwording onder werkgevers ten aanzien van gelijke beloning en het bieden van handvatten ter bevordering van gelijke beloning.

European Federation of National Organisations working with the Homeless (FEANTSA) (86/2012, 2 juli 2014)

Het ECSR heeft in deze zaak geconcludeerd dat de artikelen 13 (recht op sociale en geneeskundige bijstand), 19 (recht van migrerende werknemers en hun gezinnen op bescherming en bijstand), 30 (recht op bescherming tegen armoede en sociale uitsluiting) en 31 (recht op huisvesting) uit het ESH zijn geschonden, doordat de Wet maatschappelijke ondersteuning onvoldoende garandeert dat genoemde rechten ook daadwerkelijk beschikbaar en van voldoende kwaliteit zijn voor een ieder die behoeftig is. In 2021 heeft de regering gerapporteerd over nadere maatregelen rond de opvang van daklozen.

In 2020 heeft de Rijksoverheid het plan 'Een t(huis), een toekomst' gelanceerd en is er 200 miljoen bovenop de reguliere middelen voor de maatschappelijke opvang vrijgemaakt om te investeren in preventie van dakloosheid, het vernieuwen van de opvang en het creëren van woonplekken met begeleiding. De resultaten van deze inzet worden bijgehouden in een uitgebreide monitor waarin gemeenten cijfers doorgeven over het aantal daklozen, het aantal opvangplekken en een aantal kwalitatieve indicatoren zoals de ombouw van opvang naar 1-2 persoonskamers. Daarnaast zijn vanuit het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties middelen beschikbaar gekomen voor huisvesting van kwetsbare groepen, waaronder dak- en thuisloze mensen. Tijdens de coronacrisis is extra ingezet op veilige opvang van dakloze mensen. Opvanginstellingen zijn omgebouwd conform de 1,5 meter norm en de toegang tot de opvang is zo laagdrempelig mogelijk gemaakt. Hierdoor hebben gemeenten enkele honderden extra mensen opgevangen gedurende de periodes van een lockdown. Ook na de periodes van lockdown hebben veel gemeenten besloten om de opvang blijvend op een meer kleinschalige manier te organiseren. De cijfers van het aantal daklozen zijn volgens het CBS gedaald van 39.300 in 2018 tot 32.000 in 2021. De komende jaren zal de Rijksoverheid zich samen met gemeenten, aanbieders en andere relevante stakeholders blijvend inzetten om het aantal dakloze mensen te doen verminderen.

Comité van Ministers

Toezicht uitspraken EHRM¹

J.C.M. (10511/10, 26 april 2016)

In deze zaak oordeelde het EHRM dat de levenslange gevangenisstraf van verzoeker die aan een geestesziekte leed, in Curaçao en Aruba *de jure* en *de facto* niet reduceerbaar was vanwege het ontbreken van enige vorm van behandeling. Daarmee was er sprake van een schending van artikel 3 EVRM (verbod op foltering, wrede, onmenselijke of vernederende behandeling). Verzoeker is in 2014 gratie verleend en de door en namens hem gemaakte kosten en uitgaven zijn in 2016 vergoed. Verder werd het Comité van Ministers in 2017 en 2019 geïnformeerd over de algemene maatregelen die door Curaçao en Aruba zijn dan wel worden getroffen om uitvoering te geven aan de uitspraak. Op 2 maart 2021 is over de voortgang met betrekking tot deze maatregelen gerapporteerd. Binnen het Koninkrijk wordt de samenwerking in het kader van het Justitieel Vierpartijen Overleg (JVO) voortgezet met het oog op het realiseren van forensische zorg om te voorzien in behandeling van gedetineerden met ernstige psychiatrische aandoeningen. Er is besloten in elk land een nationale coördinator forensische zorg te benoemen. Voorts zal een speciale taskforce detentie voorstellen formuleren voor alternatieven voor detentie en voor terugkeer naar de maatschappij van voormalige gedetineerden. Daarnaast werken de gevangenisdirecteuren van de landen samen, mede met het oog op het vergaren van kennis over forensische zorg in het bijzonder en rehabilitatie in het algemeen. In Curaçao ligt er wetgeving voor met betrekking tot zorg in detentieklinieken en de status van terbeschikkinggestelden (TBS-ers), alsook de locatie waar de betreffende zorg kan worden verleend. Aannee is afhankelijk van in het JVO te nemen besluiten met betrekking tot forensische zorg en TBS. In het kader van de periodieke herziening van de levenslange gevangenisstraf worden richtlijnen ontwikkeld die inzicht verschaffen op welke wijze de straf wordt uitgevoerd en hoe het rehabilitatieproces van de levenslang gestrafte verloopt.

In Aruba is het al mogelijk een TBS-maatregel op te leggen en zijn er regelingen getroffen voor geestelijke gezondheidszorg voor gedetineerden. Aruba heeft aan het JVO een plan gepresenteerd voor een speciale forensisch psychiatrische vleugel in het *Korrektie Instituut Aruba*, waarin de eisen worden uiteengezet op het gebied van personeel, veranderingen van de structuur van de huidige psychiatrische vleugel, alsmede de bouwkundige voorzieningen. Curaçao heeft aangegeven van de Arubaanse kennis en ervaring te willen leren.

¹ Door de regering in het rapportagejaar genomen maatregelen tot tenuitvoerlegging van Hofuitspraken, waarop het Comité van Ministers toezicht uitoefent op grond van artikel 46 lid 2 EVRM. In Bijlage I is een overzicht opgenomen van alle zaken die onder toezicht staan en van zaken waarvan het toezicht in het rapportagejaar is afgesloten.

A.J.H. (30749/12, 14 februari 2017)

Het EHRM oordeelde in deze zaak dat artikel 6 EVRM (het recht op een eerlijk proces) was geschonden, omdat verzoeker niet de mogelijkheid had gekregen in persoon aanwezig te zijn bij de behandeling van zijn strafzaak in beroep bij het gerechtshof. Op 18 november 2019 is aan het Comité van Ministers bericht dat verzoeker van de mogelijkheid die artikel 457 lid 1 (b) Wetboek van Strafvordering biedt om een herzieningsverzoek in te dienen bij de Hoge Raad gebruik heeft gemaakt en dat de Hoge Raad dit verzoek gegrond heeft verklaard, waarna de zaak voor herziening bij het Gerechtshof Den Haag voorlag. Op 4 februari 2021 is het Comité van Ministers op de hoogte gebracht van het verloop van de zaak bij het gerechtshof en is gemeld dat de inhoudelijke behandeling op 16 februari 2021 zou plaatsvinden.

V.K. (2205/16, 19 januari 2021)

In deze zaak oordeelde het EHRM dat artikel 6 EVRM (het recht op een eerlijk proces) was geschonden vanwege de weigering van de nationale rechterlijke instanties om verzoeker toe te staan getuigen van de openbare aanklager te ondervragen in het kader van een strafprocedure wegens fraude die tussen 2013 en 2015 is gevoerd. Op 19 oktober 2021 heeft de regering het Comité van Ministers geïnformeerd over de genomen maatregelen ter uitvoering van de uitspraak. Aan verzoeker is het door het EHRM toegekende bedrag voor kosten en uitgaven vergoed. Voorts heeft verzoeker gebruikgemaakt van de mogelijkheid die artikel 457 lid 1 (b) Wetboek van Strafvordering biedt om een herzieningsverzoek in te dienen bij de Hoge Raad. Op dit verzoek heeft de Hoge Raad nog niet beslist. Wat betreft algemene maatregelen is geconstateerd dat er geen sprake is van nationale wetgeving die strijdig is met het EVRM. De uitspraak is onder de aandacht gebracht van de Raad voor de rechtspraak, de Hoge Raad en het Openbaar Ministerie. Deskundigen hebben een nadere interpretatie gegeven van wat de onderhavige uitspraak inhoudt en hebben de nodige aanpassingen aangebracht in de interne procedures met betrekking tot verzoeken tot het horen van getuigen. Voorts is aangegeven welke veranderingen zich in de rechtspraak hebben voorgedaan na de uitspraak van het EHRM. Op 20 april 2021 heeft de Hoge Raad in een nieuw toonaangevend arrest, gebaseerd op de uitspraak van het EHRM in de onderhavige zaak, een gedetailleerde interpretatie gegeven van de rechten in verband met het getuigenverhoor, in het bijzonder het recht om getuigen van het openbaar ministerie te ondervragen. Zoals uit recentere arresten blijkt, is de nieuwe jurisprudentielijn van de Hoge Raad door de lagere rechters overgenomen.

M.M. (10982/15, 9 februari 2021), F.G.Z. (69491/16, 9 februari 2021) en F.E.H. (73329/16, 9 februari 2021)

In deze drie zaken heeft het EHRM een schending van artikel 5 EVRM (recht op vrijheid en veiligheid) geconstateerd vanwege ontoereikend gemotiveerde beslissingen van de nationale rechter (in de periode 2014-2017) betreffende de voortdurende van verzoekers voorlopige hechtenis (schending van artikel 5 lid 3 EVRM). De zaak van F.E.H. betreft voorts een schending van verzoekers recht op een spoedige rechterlijke toetsing van zijn voorlopige hechtenis (schending van artikel 5 lid 4 EVRM).

Op 9 november 2021 is het Comité van Ministers geïnformeerd over de maatregelen die uitvoering geven aan de uitspraken. Aan verzoekers M.M. en F.E.H. is het door het EHRM toegekende bedrag voor immateriële schadevergoeding betaald. Wat betreft algemene maatregelen is geconstateerd dat er geen sprake is van nationale wetgeving die strijdig is met het EVRM. De uitspraken in de drie zaken zijn onder de aandacht gebracht van de Raad voor de rechtspraak, de Hoge Raad en het Openbaar Ministerie. Voorts is aangegeven dat in algemene zin de motivering van (verlenging van) voorlopige hechtenis in Nederland al enige tijd onderwerp van debat is, zowel binnen als buiten de Rechtspraak. Zo heeft het College voor de Rechten van de Mens begin 2017 onderzoek gedaan naar de motivering van voorlopige hechtenis door rechters. Dit onderzoek maakte duidelijk dat beslissingen tot het opleggen van voorlopige hechtenis door rechters vaak onvoldoende (schriftelijk) werden onderbouwd. De afgelopen jaren heeft de Rechtspraak verbeteringen doorgevoerd, onder meer door de invoering van kwaliteitsnormen die rechters, in aanvulling op wetgeving en bijzondere regelingen, hebben ontwikkeld en laten zien hoe rechters hun verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van het rechterlijk handelen gezamenlijk invullen. Over de beslissing tot voorlopige hechtenis is opgenomen dat deze inhoudelijk wordt gemotiveerd. Voorheen werd in de rechtspraak gebruikgemaakt van een zogenaamd kruisjesformulier, waarop één van toepassing zijnde gronden uit het Wetboek van Strafvordering door de rechter moest worden aangekruist (bijvoorbeeld dat sprake was van vluchtgevaar) en waarin standaard tekstblokken werden gebruikt. Deze formulieren zijn vervangen door beschikkingen die wel ruimte laten voor een motivering van de beslissing ten aanzien van voorlopige hechtenis. Vanaf 2016 zijn alle Nederlandse rechtbanken begonnen met de implementatie van de genoemde professionele standaarden. De kwestie krijgt uitgebreide aandacht binnen de rechtbanken. Mede in het licht van de getroffen verbetermaatregelen en het feit dat de onderhavige zaken dateren van zo'n vijf à zes jaar geleden, heeft het Landelijk Overleg Vakinhoud Strafrecht (LOVS) een uitvraag gedaan bij de rechtbanken en gerechtshoven om in kaart te brengen hoe zij omgaan met de schriftelijke motivering in voorlopige hechtenis zaken.

Van de respons is geen rapport opgemaakt, maar het landelijk beeld dat daaruit naar voren komt, is dat er in de afgelopen jaren meer aandacht wordt besteed aan de motivering van de beslissing in het kader van de voorlopige hechtenis en dat van de zogenaamde kruisjesformulieren geen gebruik meer lijkt te worden gemaakt.

Toezicht beslissingen Europees Comité voor Sociale Rechten²

University Women of Europe (UWE) (134/2016, 6 december 2019)

In zijn rapport van 6 december 2019 inzake de klacht van UWE concludeerde het Europees Comité voor Sociale Rechten (ECSR) dat Nederland ten aanzien van het bevorderen van gelijke beloning tussen mannen en vrouwen op twee punten tekortschiet in de nakoming van zijn verplichtingen onder het Europees Sociaal Handvest (met name artikelen 4 § 3 en 20.c). Naar aanleiding daarvan nam het Comité van Ministers op 17 maart 2021 een aanbeveling aan waarin Nederland in navolging van de aanbevelingen van het ECSR wordt opgeroepen:

maatregelen te nemen en af te ronden om loontransparantie te verbeteren en daarbij parameters in aanmerking te nemen voor het vaststellen van de waarde van werk, zoals de aard van het werk, opleiding en arbeidsvoorwaarden; bestaande maatregelen die zien op het uitbannen van de loonkloof te herzien en te versterken en te overwegen nieuwe maatregelen te nemen om meetbare vooruitgang binnen een redelijke termijn te bewerkstelligen.

Over de maatregelen die zijn en worden genomen is in 2021 via de reguliere rapportage over naleving van de verplichtingen onder het Europees Sociaal Handvest aan het ECSR gerapporteerd.

| 37 |

---

² Op grond van artikel 9 van het Aanvullend Protocol bij het Europees Sociaal Handvest betreffende een systeem voor collectieve klachten neemt het Comité van Ministers een resolutie of een aanbeveling aan naar aanleiding van rapporten van het ECSR.

Verenigde Naties

Mensenrechtencomité

Zienschijzen

J.O.Z. en E.E.I.Z. (2796/2016, 13 oktober 2021)

Verzoekster stelt in haar eigen naam en namens haar dochter dat indien zij worden uitgezet naar Nigeria dit een schending oplevert van artikelen 1 (recht op zelfbeschikking), 2 (verbod op discriminatie), 7 (verbod op foltering, wrede, onmenselijke of vernederende behandeling), 9 (recht op vrijheid en veiligheid van zijn persoon) en 24 (rechten van het kind) van het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten (IVBPR). Verzoekster beweert dat hun terugkeer naar Nigeria betekent dat haar dochter onderworpen zal worden aan vrouwelijke genitale verminking (VGV), wat volgens verzoekster een schending van artikelen 2, 7 en 24 IVBPR oplevert. Daarnaast stelt verzoekster dat ze het risico loopt om beschuldigd te worden van het ontvoeren van haar dochter en daardoor in strijd met artikelen 1 en 9 IVBPR zal worden gearresteerd.

Het Mensenrechtencomité verklaart de klacht ten aanzien van artikelen 1, 2 en 9 niet-ontvankelijk. Onder verwijzing naar *General Comment No. 31 (2004)*, brengt het Comité in herinnering dat op grond van artikelen 6 en 7 IVBPR lidstaten personen niet mogen uitzetten naar een gebied waar deze een reëel risico lopen op onherstelbare schade. Het Comité benadrukt dat dit risico persoonlijk moet zijn, waarbij de grens hoog ligt. Volgens het Comité valt VGV onder een verboden behandeling zoals bedoeld in artikel 7 IVBPR.

Bij de beoordeling van de vraag of de regering in dit geval willekeurig heeft gehandeld of dat er sprake is van een kennelijke fout of dat geen rechtmatige beslissing is genomen, kijkt het Comité naar de volgende punten: (a) de geloofwaardigheid van het vermeende huwelijk van verzoekster; (b) het risico voor verzoekster en haar dochter om te worden onderworpen aan VGV; (c) de algemene situatie in Nigeria waar VGV een gebruikelijke praktijk is; en (d) de mogelijkheid van een vluchtalternatief of alternatieve verblijfplaats, rekening houdende met de psychologische toestand van de verzoekster. Ten opzichte van het vermeende huwelijk constateert het Comité dat de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) onvoldoende redenen heeft gegeven om tot de conclusie te komen dat het huwelijk ongeloofwaardig zou zijn, terwijl deze conclusie een grote impact heeft op het reële en persoonlijke risico op VGV van de dochter van verzoekster bij uitzetting naar Nigeria. Ten aanzien van het risico op VGV voor verzoekster en haar dochter stelt het Comité dat de vader zou kunnen besluiten dat zijn dochter VGV moet ondergaan zelfs wanneer de moeder (en officiële voogd) hier tegen bezwaar maakt. VGV is verboden in Nigeria, maar het komt in grote mate voor, vooral in het zuidelijke deel van Nigeria, en plegers van VGV worden niet vervolgd. Ten slotte is het vinden van een alternatieve verblijfplaats of vluchtalternatief niet mogelijk.

Enerzijds, omdat er geen plekken in Nigeria zijn waar verzoekster het risico op VGV kan voorkomen en anderzijds heeft verzoekster psychische stoornissen en geen sociaal netwerk waardoor ze het alleen niet zou redden.

Het Comité stelt vast dat de regering het risico dat de dochter van verzoekster zou lopen op VGV bij terugkeer naar Nigeria onjuist heeft beoordeeld. Het Comité is daarom van mening dat de uitzetting van verzoeksters naar Nigeria een schending van artikel 7 alleen en in samenhang met artikel 24 IVBPR zou opleveren.

Beslissingen

A.G. (3052/2017, 7 april 2021)

Volgens verzoekster heeft de regering artikel 2 lid 3 (recht op een effectief rechtsmiddel) in samenhang met artikel 8 (verbod op slavernij en dwangarbeid) IVBPR geschonden door haar onvoldoende te beschermen tegen slavernij, horigheid en dwangarbeid. Het Openbaar Ministerie heeft volgens verzoekster onvoldoende onderzoek gedaan naar aanleiding van haar aangifte. Verzoekster heeft bovendien geen effectief rechtsmiddel gehad omdat het besluit om niet te vervolgen volgens haar onvoldoende gemotiveerd was.

| 40 | Verzoekster komt uit Marokko en stelt in 2003 naar Nederland te zijn gesmokkeld om tegen kost en inwoning voor de kinderen van een bepaalde familie te zorgen en het huishouden te doen. In 2015 deed zij bij de politie aangifte van mensenhandel en arbeidsuitbuiting. Hierop besloot het Openbaar Ministerie niet tot vervolging over te gaan omdat er geen aanwijzingen voor dwangarbeid waren. Hiertegen ging verzoekster in beklag bij het gerechtshof. Bij beslissing van 12 juli 2017 heeft het gerechtshof het beklag van verzoekster ongegrond verklaard en de beslissing van het Openbaar Ministerie in stand gelaten.

Het Mensenrechtencomité neemt het argument van de regering dat de aangifte van verzoekster zorgvuldig is onderzocht door een speciaal aanklager en een aangewezen manager van het mensenhandeldossier van het Openbaar Ministerie in aanmerking. Haar aangifte is inhoudelijk beoordeeld en ze heeft een tijdelijke verblijfsvergunning gekregen vanwege de procedure. Ook stelt het Comité vast dat op grond van Nederlands recht dwangarbeid expliciet verboden is. Over de klacht van verzoekster dat de regering haar onvoldoende bescherming heeft geboden, merkt het Comité op dat verzoekster is ondervraagd door de politie waarna haar een termijn van drie maanden is gegund om aangifte te doen. Vanaf het begin is erkend dat verzoekster mogelijk een slachtoffer van dwangarbeid was, maar uiteindelijk heeft het Openbaar Ministerie besloten dat haar situatie niet onder mensenhandel viel en is niet tot vervolging overgegaan. Verder herhaalt het Comité dat het geen instantie is waar het hele feitenonderzoek kan worden herhaald, behalve als komt vast te staan dat de nationale procedures duidelijk willekeurig waren of blijkt gaven van onjuiste rechtsoordelen of van het onthouden van rechten. Volgens het Comité is daarvan in dit geval geen sprake.

De door verzoekster naar voren gebrachte informatie geeft volgens het Comité geen aanleiding om te concluderen dat het strafrechtelijk onderzoek ineffectief was of dat de beklagprocedure die volgde op de sepotbeslissing onvoldoende onderbouwd, transparant, onafhankelijk of onpartijdig was of dat sprake was van onjuiste rechtsoordelen of van het onthouden van rechten. Het Comité concludeert daarom dat verzoekster haar klachten onvoldoende heeft onderbouwd, waardoor de zaak niet-ontvankelijk wordt verklaard.

H.J.T. (3004/2017, 5 november 2021)

Verzoeker stelt dat zijn rechten onder artikel 2 lid 3 (recht op een effectief rechtsmiddel) tezamen met artikel 14 lid 5 (recht om een schuldigverklaring en veroordeling opnieuw te doen beoordelen door een hogere rechter) IVBPR zijn geschonden, omdat het voor hem niet mogelijk is in beroep te gaan tegen de uitspraak van de politierechter. Verzoeker was door de politierechter veroordeeld voor mishandeling van een politieagent of het niet-opvolgen van een bevel van de politie en het niet voldoen aan een bevel tot identificatie. Verzoeker kreeg hiervoor boetes opgelegd van respectievelijk 170 en 50 euro. Verzoeker stelde hiertegen hoger beroep in. Het Gerechtshof Arnhem besloot het hoger beroep niet in behandeling te nemen op grond van artikel 410a van het Wetboek van Strafvordering (Sr). Dit artikel bepaalt dat hoger beroep tegen zaken waar het gaat om een geldboete lager dan 500 euro slechts in behandeling worden genomen als dat nodig is in het belang van een goede rechtsbedeling. Hierop diende verzoeker een buitengewoon cassatieverzoek tot herziening van de eerdere beslissingen in dat door de Hoge Raad werd afgewezen.

De regering wees op een wetswijziging tot afschaffing van het verlostelsel, zoals neergelegd in artikel 410a Sr, die als onderdeel van de modernisering van het Wetboek van Strafvordering in behandeling is. In afwachting van de afronding van dit proces heeft de regering een civiele procedure ingesteld via welke rechtsherstel kan worden geboden in zaken zoals die van verzoeker. Verzoeker heeft van die procedure geen gebruikgemaakt en heeft aldus nagelaten de beschikbare effectieve nationale rechtsmiddelen te benutten volgens de regering.

Ten aanzien van de ontvankelijkheid is op grond van artikel 5 lid 2 onder a van het Eerste facultatieve protocol bij het IVBPR vereist dat de dezelfde aangelegenheid niet reeds wordt onderzocht volgens een andere procedure van internationaal onderzoek of internationale regeling. Het Mensenrechtencomité constateert dat, ondanks de verklaring van verzoeker dat dit niet het geval is, het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) in oktober 2009 een verzoekschrift van verzoeker met betrekking tot dezelfde feiten niet-ontvankelijk heeft verklaard.

Vervolgens gaat het Comité in op mogelijk misbruik van het klachtrecht en refereert aan procedureregel 99 (c).

Hierin wordt bepaald dat een ingediende klacht kan leiden tot misbruik van het klachtrecht wanneer deze wordt ingezonden na meer dan vijf jaar nadat alle nationale rechtsmiddelen zijn uitgeput of, wanneer van toepassing, na meer dan drie jaar na beëindiging van een ander internationaal onderzoek of internationale geschillenbeslechtsingsprocedure en indien er geen rechtvaardigingsgrond is voor de vertraging. Het Comité constateert dat verzoeker de onderhavige klacht bijna zeven jaar na de beslissing van het EHRM heeft ingediend. Het Comité merkt verder op dat verzoeker heeft verklaard dat hij de nationale rechtsmiddelen heeft uitgeput nadat zijn verzoek om in hoger beroep te gaan werd afgewezen door de voorzitter van het Gerechtshof Arnhem. Daaruit blijkt dat verzoeker de nationale rechtsmiddelen meer dan acht jaar voor de indiening van zijn klacht bij het Comité heeft uitgeput. Nu verzoeker de in de procedureregel genoemde termijnen voor indiening van zijn klacht heeft overschreden, verklaart het Comité de klacht niet-ontvankelijk.

Tenuitvoerlegging eerdere zienswijzen

D.Z. (2918/2016, 19 oktober 2020)

In deze zienswijze heeft het Mensenrechtencomité geconcludeerd dat de rechten van verzoeker uit hoofde van artikel 24, lid 3, van het IVBPR (rechten van het kind) zijn geschonden, aangezien hij zijn recht als minderjarige om een nationaliteit te verwerven niet daadwerkelijk heeft kunnen uitoefenen. Omdat verzoeker ook geen effectief rechtsmiddel tot zijn beschikking had, is er sprake van een schending van artikel 24, lid 3, in samenhang met artikel 2, lid 3 IVBPR (recht op een effectief rechtsmiddel). Het Comité vraagt de regering zijn beslissing op het verzoek van verzoeker om als staatloze te worden ingeschreven in de registers van de burgerlijke stand, alsmede op het verzoek om als Nederlander te worden erkend, te herzien. Om soortgelijke schendingen in de toekomst te voorkomen, dient de regering zijn procedures en wetgeving in overeenstemming te brengen met artikel 24 IVBPR.

Op 25 augustus 2021 heeft de regering gereageerd op deze zienswijze. Ten eerste is het Comité gewezen op feiten met betrekking tot de nationaliteit van verzoeker die pas nadat het Comité zijn zienswijze had uitgebracht ter kennis van de regering zijn gekomen. Deze feiten duiden erop dat verzoeker op 6 juli 2020 met terugwerkende kracht vanaf het moment van zijn geboorte met de Chinese nationaliteit is ingeschreven in de Basisregistratie Personen van de gemeente Katwijk. Aangezien verzoeker zijn gewijzigde nationaliteitsstatus niet aan het Comité heeft gemeld, meent de regering dat er geen feitelijke grondslag was voor de constatering door het Comité van een schending van artikel 24, lid 3, alleen en in samenhang met artikel 2, lid 3, IVBPR. Nu de zienswijze van het Comité niet van toepassing is op de situatie van verzoeker acht de regering het niet aangewezen maatregelen te nemen met betrekking tot zijn nationaliteit.

De regering erkent evenwel dat verzoeker met zijn klacht bij het Comité het ontbreken van een procedure voor het vaststellen van staatloosheid (opnieuw) onder de aandacht van de regering heeft gebracht. Daarom heeft de regering gemeend verzoeker een financiële compensatie toe te kennen.

Om de geconstateerde lacune in de wetgeving te repareren, zijn er twee wetsvoorstellen ingediend bij de Tweede Kamer. Het eerste betreft de invoering van een speciale procedure om staatloosheid te laten vaststellen door een burgerlijke rechtbank. Het tweede wetsvoorstel introduceert een nieuw recht op verkrijging van de Nederlandse nationaliteit voor minderjarigen die in Nederland zijn geboren, sinds hun geboorte staatloos zijn en voor wie Nederland ten minste tien jaar hun hoofdverblijf is geweest. Rechtmatig verblijf is geen vereiste. In het in december 2021 totstandgekomen coalitieakkoord 2022-2025 heeft de regering uitdrukkelijk haar steun voor deze wetsontwerpen vermeld. Het Comité is op deze ontwikkelingen gewezen.

Comité tegen Foltering

Beslissingen

T.S. (896/2018, 19 juli 2021)

Verzoeker, van Sri Lankaanse afkomst, stelt dat zijn uitzetting naar Sri Lanka een schending oplevert van zijn rechten onder artikel 3 van het Verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke en ontorende behandeling of bestraffing (CAT) (verbod op foltering, wrede, onmenselijke of vernederende behandeling) gezien het risico op foltering bij terugkeer naar Sri Lanka.

Verzoeker stelt tussen 2005 en 2009 gedwongen betrokken te zijn geweest bij *Liberation Tigers of Tamil Eelam* (LTTE). Hij verklaart dat hij zichzelf in 2009 samen met zijn zus heeft overgeleverd aan het Sri Lankaanse leger, waarna zij beiden in gevangenschap zijn genomen en zijn ondervraagd over hun vermeende betrokkenheid bij LTTE.

Volgens verzoeker is er sprake geweest van seksuele mishandeling tijdens zijn verblijf in het vluchtelingenkamp Ananthukumarsamy in Vayuniya en hij stelt te zijn gefolterd tijdens zijn ondervragingen in het Joseph detentiekamp. Verzoeker heeft zijn betrokkenheid bij LTTE consequent ontkend. Hij is naar eigen zeggen in februari 2011 het detentiekamp ontvlucht en naar Nederland gevlucht. Na zijn aankomst in Nederland heeft verzoeker verschillende asiolverzoeken ingediend die zijn afgewezen. Het Comité tegen Foltering moet beoordelen of er gegronde redenen zijn om aan te nemen dat verzoeker een individueel gevaar zou lopen te worden onderworpen aan foltering bij uitzetting naar Sri Lanka. Het Comité overweegt dat, zelfs als de inconsistenties in de verklaringen van verzoeker buiten beschouwing zouden worden gelaten (omdat deze volgens verzoeker aan slechte vertalingen te wijten zijn) en de verklaringen van verzoeker met betrekking tot zijn eerdere ervaringen in Sri Lanka als geloofwaardig zouden worden aangemerkt, verzoeker onvoldoende informatie naar voren heeft gebracht die aantoont dat de Sri Lankaanse autoriteiten nog actuele interesse in hem zouden hebben. Volgens het Comité is onvoldoende bewijs aanwezig om aan te nemen dat sprake is van een reëel, individueel en voorzienbaar risico op foltering bij uitzetting naar Sri Lanka. Hierbij acht het Comité van belang dat verzoeker stelt nooit deel te hebben genomen aan gewapend conflict en zijn betrokkenheid bij LTTE tegenover Sri Lankaanse autoriteiten altijd heeft ontkend. Het document waaruit de interesse van de Sri Lankaanse autoriteiten voor verzoeker zou blijken, dateert uit 2011 en is niet opgesteld en uitgegeven door de bevoegde autoriteiten. Daarnaast staat niet vast dat verzoeker het land illegaal heeft verlaten en dat de gebeurtenissen van tien jaar geleden momenteel de reële interesse zouden wekken van de Sri Lankaanse autoriteiten.

Ten slotte zijn de huidige activiteiten van verzoeker te marginaal om de interesse van de Sri Lankaanse autoriteiten te wekken.

Er is onvoldoende aanleiding om tot de conclusie te komen dat zijn terugkeer naar Sri Lanka hem zou blootstellen aan een reëel, individueel en voorzienbaar risico op foltering. Het Comité concludeert daarom dat de uitzetting van verzoeker naar Sri Lanka geen schending is van artikel 3 CAT.

S.R. (834/2017, 22 juli 2021)

Verzoeker, van Sri Lankaanse afkomst, klaagt bij het Comité tegen Foltering dat zijn geplande uitzetting naar Sri Lanka een schending oplevert van zijn rechten onder artikel 3 CAT gezien het risico op foltering, wrede, onmenselijke of vernederende behandeling bij uitzetting naar dat land. Verzoeker wijst hierbij op zijn kwetsbare positie vanwege zijn etnische origine als Tamil en een verdenking van betrokkenheid bij de LTTE, waardoor hij als gevangene risico zou lopen op slechte detentieomstandigheden en mensonterende behandeling. Verzoeker verklaart dat hij in november 2010 is opgepakt door het Sri Lankaanse leger, toen hij als taxichauffeur drie klanten van Tamil-afkomst naar het internationale vliegveld in Colombo bracht, op verdenking van zijn vermeende betrokkenheid bij de LTTE. Om deze reden werd verzoeker in gevangenschap genomen en ondervraagd. Tijdens zijn gevangenschap is verzoeker geslagen en mishandeld, waarna hij na een maand op borgtocht zou zijn vrijgelaten. Na zijn aankomst in Nederland diende verzoeker meerdere asiolverzoeken in die zijn afgewezen.

Het Comité overweegt dat verzoeker onvoldoende bewijs naar voren heeft gebracht om aannemelijk te maken dat sprake is van een reëel, individueel en voorzienbaar risico op foltering bij uitzetting naar Sri Lanka. Verzoeker heeft, zo overweegt het Comité, geen informatie naar voren gebracht waaruit blijkt dat hij of zijn familie een prominente rol in de LTTE hebben (gehad) of eerder problemen hebben ondervonden met de Sri Lankaanse autoriteiten. Het Comité verwijst naar de bevindingen van de regering in de asielprocedures en benoemt daarbij onder meer dat verzoeker tegenstrijdige verklaringen heeft afgelegd, zonder overtuigend aan te tonen dat de Sri Lankaanse autoriteiten in hem geïnteresseerd zouden zijn.

Daarnaast is het niet uit te sluiten dat de littekens die verzoeker heeft opgelopen zijn veroorzaakt door een andere gebeurtenis dan de gestelde mishandeling. Als laatste overweegt het Comité dat, in het geval dat de Sri Lankaanse autoriteiten hiervan op de hoogte waren, de deelname van verzoeker aan een LTTE-evenement in Nederland te marginaal is om te concluderen dat hij LTTE-activist is. Verzoeker heeft niet bewezen dat de Sri Lankaanse autoriteiten op enig moment interesse in hem hebben gehad. De door verzoeker genoemde factoren geven verder onvoldoende aanleiding om tot de conclusie te komen dat zijn terugkeer naar Sri Lanka hem zou blootstellen aan een reëel, individueel en voorzienbaar risico op foltering. Het Comité concludeert daarom dat de uitzetting van de verzoeker naar Sri Lanka geen schending oplevert van artikel 3 CAT.

D.B. (824/2017, 19 november 2021)

Verzoekster klaagt bij het Comité tegen Foltering dat haar rechten onder artikel 3 CAT worden geschonden als zij wordt uitgezet naar Guinee vanwege het reële en voorzienbare risico dat zij zou lopen om onderworpen te worden aan vrouwelijke genitale verminking (VGV) in dat land. Verzoekster voert aan dat bij 96% van de vrouwen in Guinee VGV plaatsvindt. Daarnaast stelt verzoekster dat de Guineese regering en haar familie niet in staat of bereid zijn om haar te beschermen tegen VGV.

Het Comité benadrukt dat voor een schending van artikel 3 CAT sprake moet zijn van substantiële gronden om aan te nemen dat verzoekster in dit geval een persoonlijk risico op foltering of onmenselijke behandeling loopt na terugkeer naar Guinee. Het bestaan van een patroon van grove, flagrante of massale schendingen van mensenrechten in een land is als zodanig onvoldoende reden om vast te stellen dat een bepaald persoon bij terugkeer het risico loopt te worden onderworpen aan foltering. Daarom moeten aanvullende redenen worden aangevoerd om een persoonlijk risico in het concrete geval aan te tonen. Het Comité benadrukt dat zwaarwegende gronden voor het risico op behandeling in strijd met artikel 3 CAT bestaan wanneer het risico op marteling ‘voorzienbaar, individueel, actueel en reëel’ is.

Het Comité overweegt dat hoewel VGV wettelijk verboden is, het nog steeds een veelvoorkomende praktijk is in Guinee (ongeveer 95% van de vrouwelijke bevolking is onderworpen geweest aan VGV). Ten aanzien van het standpunt van de regering dat klaagster een kleiner risico op blootstelling aan VGV loopt omdat zij volwassen is, overweegt het Comité dat het feit dat slechts 1.2% van de vrouwen na de leeftijd van 19 wordt blootgesteld aan VGV, verklaard zou kunnen worden door het feit dat het grootste deel van de vrouwen al vóór hun veertiende verjaardag, voordat ze trouwen, worden blootgesteld aan VGV. Dit lage percentage betekent dus niet per definitie dat ongetrouwde vrouwen boven de leeftijd van 19 een lager risico lopen om aan VGV te worden onderworpen. Ook vormt de mogelijkheid voor een vrouw om zich elders te vestigen niet altijd een betrouwbare of effectieve oplossing. Daarnaast overweegt het Comité dat VGV permanente fysieke schade en ernstige psychologische pijn veroorzaakt

voor de slachtoffers, wat voor de rest van hun leven kan aanhouden. De praktijk van VGV is in strijd met de verplichtingen onder het CAT.

Het Comité overweegt dat verzoekster niet alleen inconsequent is geweest in het beschrijven van haar eigen situatie, maar ook tegenstrijdige en onaannemelijke verklaringen heeft afgelegd met betrekking tot de kern van haar asielaanvraag, namelijk de omstandigheden die aannemelijk maken dat zij een risico op VGV loopt bij terugkeer naar Guinee. Het Comité benadrukt met name de volgende tegenstrijdige verklaringen: (a) verzoekster stelt aan de ene kant dat ze dacht te zijn onderworpen aan VGV en aan de andere kant dat haar moeder verzoekster vertelde dat ze hiermee wilde wachten tot verzoekster wat ouder was; (b) verzoekster stelt dat haar familie voorstander is van VGV, terwijl haar familie haar niet heeft onderworpen aan VGV in de 20 jaar dat zij in Guinee leefde, en verzoekster ook éénmaal getrouwd is geweest in Guinee;

(c) verzoekster voert aan dat zij gedwongen zou kunnen worden door haar familie tot VGV, terwijl zij ook stelt dat haar familie in de veronderstelling leeft dat zij onderworpen is aan VGV; (d) het feit dat verzoekster haar vrees voor VGV pas vier jaar na aankomst in Nederland naar voren heeft gebracht en na afwijzing van haar twee eerdere verblijfsverzoeken die gebaseerd waren op de angst om onderworpen te worden aan huwelijksdwang en mensenhandel. Met betrekking tot de mogelijkheid om op latere leeftijd te worden blootgesteld aan VGV overweegt het Comité dat verzoekster al eerder getrouwd was en een relatie gehad heeft zonder aan VGV te zijn onderworpen of onder druk gezet te worden vanuit haar familie of de maatschappij om dit alsnog te laten doen.

Gezien de tegenstrijdige en onaannemelijke verklaringen met betrekking tot de kern van haar asielaanvraag, concludeert het Comité dat verzoekster onvoldoende gronden heeft aangevoerd om aan te kunnen nemen dat zij een voorzienbaar, individueel, actueel en reëel risico loopt op foltering of onmenselijke behandeling bij terugkeer naar Guinee. Het Comité concludeert dan ook dat de uitzetting van verzoekster naar Guinee geen schending van artikel 3 CAT oplevert.

Overige ontwikkelingen

Raad van Europa³

EVRM-systeem: inspanningen voor blijvende effectiviteit

Uit de evaluatie van het zogenoemde Interlakenproces waarin gedurende de periode 2010-2020 hervorming van het EVRM-systeem centraal stond, kwam naar voren dat een algehele hervorming van het EVRM-systeem niet nodig is, maar dat de Raad van Europa als geheel verdere inspanningen moet leveren om ervoor te zorgen dat het systeem doeltreffend blijft. Zaken die voortvloeien uit interstatelijke conflicten vormen vanwege hun complexiteit een voortdurende uitdaging voor het EVRM-systeem, alsook repetitieve zaken die vanwege de hoge aantallen het systeem belasten. In april 2021 vond onder het Duitse voorzitterschap van het Comité van Ministers een conferentie *Inter-State cases under the European Convention on Human Rights* plaats om ervaringen en bestaande uitdagingen te bespreken. In november 2021 kwam in het kader van het Stuurcomité Mensenrechten (CDDH) een eerste rapport tot stand met een inventarisatie van uitdagingen voor een effectieve behandeling van zaken die voortvloeien uit interstatelijke conflicten. Deze uitdagingen zijn geïdentificeerd op basis van de bestaande jurisprudentie en de praktijk van het EHRM en de verdragsstaten. Het rapport met aanbevelingen is voor 2022 voorzien. Voorts nam het Comité van Ministers op 22 september 2021 een door het CDDH opgestelde aanbeveling aan die lidstaten oproept tot publicatie en zo breed mogelijke verspreiding van de EVRM-verdragsteksten, EHRM-jurisprudentie en andere relevante teksten (CM/Rec(2021)4). Hiermee wordt betere nationale implementatie van het EVRM en EHRM-uitspraken beoogd en daarmee ook vermindering van repetitieve klachten.

| 49 |

Protocolen 15 en 16 bij het EVRM

Met de ratificatie door Italië in april 2021 is het in 2013 tot stand gekomen Protocol 15 tot wijziging van het EVRM op 1 augustus 2021 in werking getreden. Dit protocol wijzigt de preambule van het EVRM, die nu een verwijzing bevat naar het subsidiariteitsbeginsel en naar de leer van de beoordelingsmarge (*margin of appreciation*). Voorts zijn de volgende wijzigingen in het EVRM aangebracht:

- de termijn van zes maanden in Artikel 35, lid 1 EVRM voor het indienen van een verzoekschrift bij het EHRM na de definitieve nationale beslissing is teruggebracht tot vier maanden (met ingang van 1 februari 2022);
- bij het ontvankelijkheids criterium “wezenlijk nadeel” in Artikel 35, lid 3 (b) EVRM is de tweede voorwaarde dat op deze grond geen zaken worden afgewezen die niet naar behoren zijn behandeld door een nationale rechterlijke instantie, geschrapt;
- de partijen bij een zaak kunnen zich niet langer verzetten tegen afstand van de zaak door een Kamer ten gunste van de Grote Kamer (Artikel 30 EVRM);

³ Stukken die betrekking hebben op onderstaande onderwerpen zijn te vinden op www.coe.int.

- de kandidaten voor het ambt van rechter bij het EHRM moeten jonger zijn dan 65 jaar op de datum waarop de Parlementaire Vergadering de lidstaat om ontvangst van een lijst van drie kandidaten verzoekt. Dit criterium is toegevoegd aan artikel 21 en in Artikel 23 is de bepaling dat de ambtstermijn van rechters eindigt wanneer zij de leeftijd van 70 jaar bereiken, vervallen.

Protocol 16 dat voor Nederland op 1 juni 2019 in werking is getreden, voorziet in de mogelijkheid voor de hoogste nationale rechter om advies te verzoeken aan het EHRM over principiële vragen over de uitlegging of toepassing van de rechten en vrijheden neergelegd in het EVRM of de daarbij behorende Protocollen binnen de context van een bij die rechter aanhangige zaak. In 2021 heeft het EHRM drie adviesverzoeken geaccepteerd. Het gaat om een verzoek van de hoogste administratieve rechterlijke instantie van Litouwen met betrekking tot artikel 3 van Protocol 1 (recht op vrije verkiezingen) bij het EVRM; een verzoek van het Armeense Hof van Cassatie die betrekking hebben op artikel 7 EVRM (geen straf zonder wet) en een verzoek van de Franse Raad van State betreffende artikel 14 EVRM (verbod van discriminatie) en artikel 1 van Protocol 1 (bescherming van eigendom) bij het EVRM. Tot aan eind 2021 heeft het EHRM in totaal zes adviesverzoeken ontvangen (twee uit Frankrijk, twee uit Armenië, een uit Slowakije en een uit Litouwen) en twee adviezen uitgebracht (een aan de Franse rechter en een aan de Armeense rechter). Het verzoek uit Slowakije is afgewezen en de drie in 2021 geaccepteerde adviesverzoeken zijn nog in behandeling.

| 50 |

Naar aanleiding van het verzoek van het Comité van Ministers tijdens de 130ste ministeriële bijeenkomst (4 november 2020) om de eerste effecten van Protocollen 15 en 16 vijf jaar na hun respectieve inwerkingtreding te evalueren, is in 2021 besloten de werkzaamheden ten behoeve van deze evaluatie op te nemen in het werkprogramma 2022-2025 van het Stuurcomité Mensenrechten (CDDH).

Toetreding van de EU tot het EVRM

De onderhandelingen over de toetreding van de EU tot het EVRM die na ruim zeven jaar in 2020 werden hervat, zijn in 2021 voortgezet. Het EU Hof van Justitie had in Advies 2/13 op 18 december 2014 geconcludeerd dat het in 2013 bereikte onderhandelingsresultaat niet verenigbaar was met het recht van de Europese Unie. Met inachtneming van de zorgen van het EU Hof is de inzet van de EU onverminderd gericht op toetreding zonder dat dit ten koste gaat van het adequate systeem van mensenrechtenbescherming zoals dat is ontwikkeld onder het EVRM. Hierbij wordt gestreefd naar gedegen juridische oplossingen voor de zorgen van het EU-Hof die politiek haalbaar zijn voor alle partijen (Brussel en Straatsburg). In 2021 hebben er vijf onderhandelingsronden in hybride vorm plaatsgevonden. De onderhandelingen worden in 2022 voortgezet.

Europees Sociaal Handvest /Collectieve klachtprocedure

Naar aanleiding van besluiten van het Comité van Ministers van 11 december 2019 en hervormingsvoorstellen van de Secretaris-Generaal van 22 april 2021 zijn er discussies gaande over versterking van het systeem van het Europees Sociaal Handvest (ESH). Daarbij wordt ook gekeken naar verbetering van procedurele aspecten van de collectieve klachtprocedure en naar een efficiënter toezicht op de opvolging van beslissingen van het Europees Comité voor Sociale Rechten (ECSR) en het Comité van Ministers in het kader van de klachtprocedure.

Ten aanzien van de behandeling van collectieve klachten heeft het ECSR al enige verbetermaatregelen doorgevoerd. Zo worden de ontvankelijkheidscriteria strikter toegepast en is gewerkt aan het toegankelijker maken van informatie over de ontvankelijkheidscriteria en de juridische standaarden die het ECSR hanteert. Hierdoor wordt meer voorspelbaarheid ten aanzien van de ontvankelijkheid van klachten gecreëerd. Voorts past het ECSR het beginsel van hoor en wederhoor consistentier toe. Dit beginsel is nu ook expliciet vastgelegd in de procedureregels met betrekking tot ontvankelijkheid en onmiddellijke maatregelen ter voorkoming van verdere schade voor betrokkenen.

Ten aanzien van de reguliere verplichting van staten om over de naleving van het ESH te rapporteren wordt onder meer gezien hoe deze verplichting kan worden verlicht voor de staten die het collectieve klachtrecht - een additioneel monitoringsinstrument naast de reguliere rapportage – hebben aanvaard. Ook wordt een meer sturend toezicht door het Comité van Ministers beoogd wanneer het ECSR naar aanleiding van een klacht heeft geconstateerd dat de lidstaat zijn verplichtingen onder het ESH niet of niet in voldoende mate nakomt. Met de aanbevelingen die het Comité van Ministers in 2021 heeft aangenomen naar aanleiding van de in 2017 ingediende klacht van University Women of Europe (UWE) tegen alle vijftien lidstaten die het klachtrecht hebben aanvaard, is een stap in deze richting gezet.

Op 17 mei 2021 aanvaardde Spanje als 16e lidstaat het collectieve klachtrecht.

Verenigde Naties

Nieuw klachtenformulier

Begin 2021 is op de internetpagina www.ohchr.org een nieuw formulier met toelichting beschikbaar geworden dat kan worden gebruikt voor het indienen van een klacht bij een van de VN-comités. Op de pagina met informatie over het voeren van een procedure bij een VN-comité wordt het gebruik van dit formulier aangeraaden. Er zijn tot op heden geen nieuwe zaken binnengekomen waarbij gebruik is gemaakt van het formulier.

Bijlagen:

overzichten en statistieken

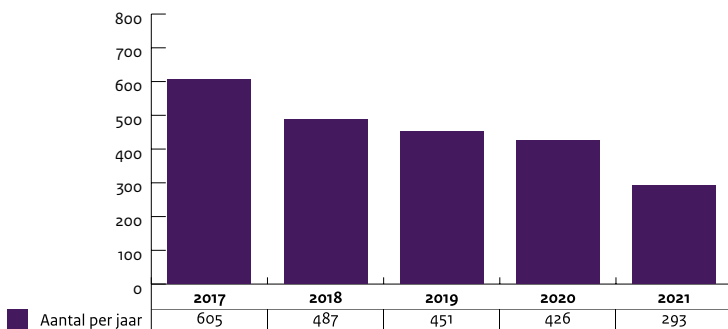
Bijlage I

Raad van Europa

Europees Hof voor de Rechten van de Mens⁴

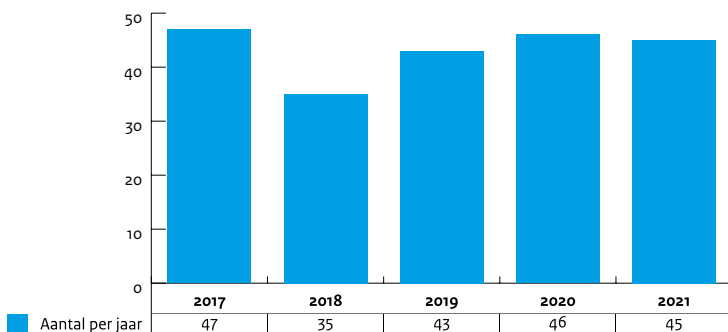
Statistieken⁵

Aanhangige zaken tegen het Koninkrijk

| 54 |

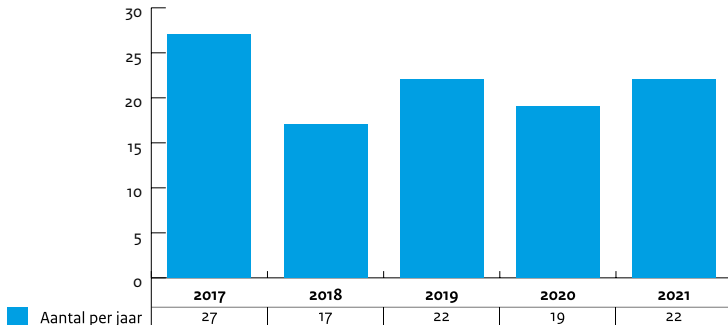
Bij het Koninkrijk in behandeling zijnde zaken

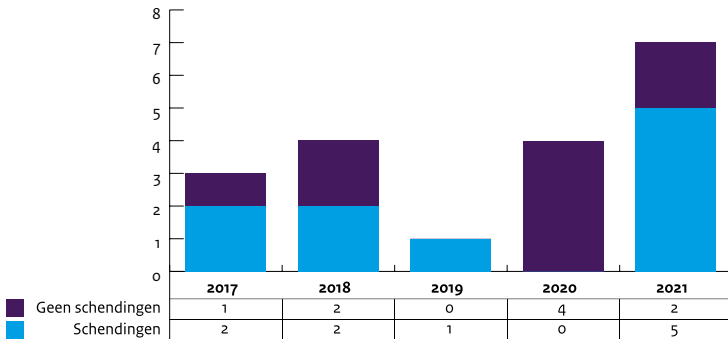
⁴ Cijfermateriaal met betrekking tot alle lidstaten van de Raad van Europa is te vinden in de *Analysis of Statistics 2021* van de griffie van het EHRM, <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=reports&c>.

⁵ De gegevens hebben betrekking op zaken tegen het Koninkrijk der Nederlanden.

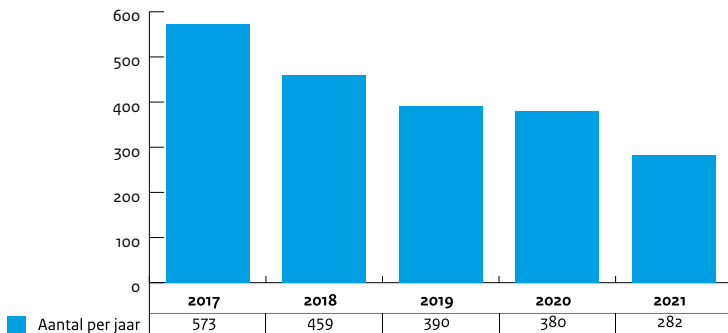
Nieuwe aan het Koninkrijk gecommuniceerde zaken

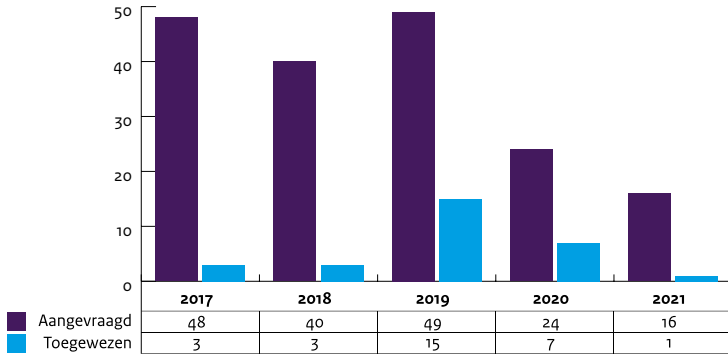
Uitspraken

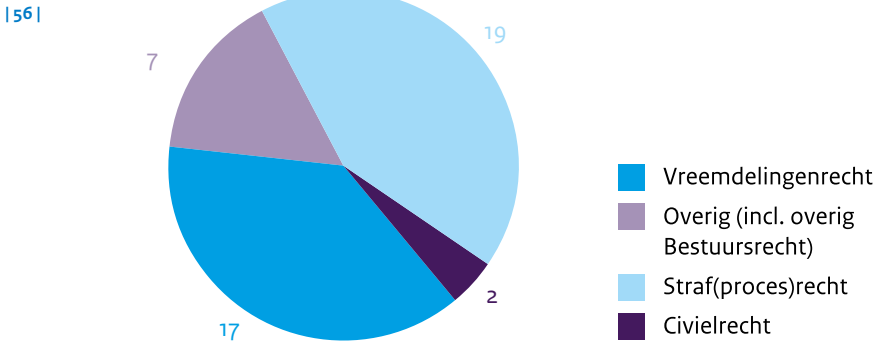
Ontvankelijkheidsbeslissingen en beslissingen tot schrapping van de rol

Voorlopige maatregelen (procedureregul 39)

Aanhangige zaken per categorie op 31 december 2021

Uitspraken en beslissingen⁶

Uitspraken

Zaaknaam	Zaaknummer	Datum
V.K.	2205/16	19 januari 2021
F.E.H.	73329/16	9 februari 2021
M.M.	10982/15	9 februari 2021
F.G.Z.	69491/16	9 februari 2021
S.L.S. e.a.	19732/17	16 februari 2021
M.F.D.	61591/16	8 juni 2021
X	72631/17	27 juli 2021

Beslissingen

Zaaknaam	Zaaknummer	Datum
C.P.	65064/19	18 februari 2021 (*)
M.A.	23244/19	11 maart 2021
J.G.C. e.a.	48435/20	18 maart 2021 (*)
H.M.H.	71507/16	25 maart 2021
O.D.G., C.V.R. en A.N.J.	63169/19, 64133/19, 7320/20	25 maart 2021
M.T.	46595/19	13 maart 2021
N.F.K.	39513/20	8 april 2021
O.	55680/20	27 mei 2021 (*)
H.M. e.a.	53810/20	27 mei 2021 (*)
I.B.	35751/20	22 juni 2021
L.C.	56540/19	9 september 2021
M.J.	49259/18	21 oktober 2021
R.H.S.N.	585/19	19 oktober 2021
H.G.W.	9476/19	9 november 2021
W.P.W.	57294/16	9 november 2021
S.O.	49569/19	10 november 2021 (*)

⁶ De hier genoemde zaken zijn samengevat in het hoofdstuk 'Raad van Europa'. De zaken met een (*) zijn *Single judge decisions* en daarom niet samengevat.

Zaaknaam	Zaaknummer	Datum
Z.M.	57885/19	10 november 2021 (*)
J.C. and M.W.E.	63593/19	10 november 2021 (*)
A.S.	48397/19	10 november 2021 (*)
D.N.	4487/20	10 november 2021 (*)
A.T.	52741/19	10 november 2021 (*)
P.T.	50389/19	10 november 2021 (*)
Y.	36898/21	2 december 2021 (*)

Interventies

Zaaknaam	Zaaknummer	Datum
BBW t. UK	58170/13,62322/ 14,24960/15	25 mei 2021
Centrum för rättvisa t. Zweden	35252/08	25 mei 2021
A.S. t. Denemarken	57467/15	7 december 2021

| 58 |

Zaken tegen het Koninkrijk in behandeling op 31 december 2021

Zaaknaam	Zaaknummer	Artikel EVRM
A.A.	31007/20	art. 3
A.A.Z. e.a.	53128/20	artt. 2, 3 en 13
A.A.M.	64534/19	art. 8
A.H.L.	2445/17	art. 3
A.M.A.	23048/19	artt. 3, 5 en 6
A.O.J.	22615/21	art. 3
B.H. B.V.	3124/16	art. 8
B.J.	51027/19	artt. 3 en 13
B.T.	45257/19	art. 5
C.D.A.	39371/20	art. 2, 8 en 14
C.H.P.	58403/17	artt. 1, 4, 6, 7 en 8
C.J.J.L. e.a.	56896/17, 56910/17, 56914/17, 56917/17 en 57307/17	art. 11

Zaaknaam	Zaaknummer	Artikel EVRM
C.M.C.	34507/16	art. 6
D.D.J.	23106/19	art. 7
E.G.E.	52053/18	artt. 2, 3 en 8
E.M. en S.M.H.	47878/20	art. 8
F.J.	57264/18	artt. 6, 7, 9, 10 en 11 en art. 2 van Prot. 4
F.L.	57766/19	art. 8
I.M. e.a.	16395/18	art. 7
J.d.J.G. B.V. e.a.	2800/16	art. 8
J.N.J.F.	10797/18	art. 5
J.K.	19365/19	artt. 6, 10 en 11
J.S.	56440/15	art. 6
K.A.	8757/20	art. 8
K.D. e.a.	52334/19	artt. 2, 3, 6 en 13
L.A.D.L.	58342/15	art. 6
L.C.S.	27014/20	art. 5
M.B.	71008/16	art. 5
M.M.G.	32651/21	art. 8
M.Ö.	45036/18	art. 2
N.S.S.	45644/18	artt. 6 en 8
O.T.D.	49837/20	art. 3
P.I. B.V.	3205/16	art. 8
P.Z.	27231/19	art. 7
R.R.C.	21464/15	artt. 3 en 13
S.A.	46534/14	artt. 5 en 13
S.W.O.C. B.V.	2799/16	art. 8
S.S.	61125/19	art. 6
T.K.	298/15	art. 2
T.M. en S.Y.M.	33515/16	artt. 3, 8 en 14
V.A. e.a.	48062/19	art. 3 en art. 4 Handvest grondrechten EU
W.R.	989/18	art. 6
Y.F.C. e.a.	21325/19	artt. 3, 5 en 13 en art. 4 van Prot. 4

Zaaknaam	Zaaknummer	Artikel EVRM
Z.	64772/19	art. 1 van Prot. 1

Zaken tegen andere landen waarin een interventie is ingediend in behandeling op 31 december 2021⁷

Zaaknaam	Zaaknummer	Artikel EVRM
S.A. e.a. en A. e.a. t. Rusland	25714/16 en 56328/18	artt. 2, 3 en 41
K.J.B. e.a. t. Rusland	22515/14	artt. 5 en 10
H.F. en M.F. t. Frankrijk	24384/19	artt. 1 en 3 van Prot. 4
S-V e.a. t. Rusland	26302/10	artt. 2 en 3
G. t. Polen	43572/18	artt. 6 en 13
T. t. Polen	51751/20	artt. 6, 8 en 10

| 60 |

Door Koninkrijk ingediende statenklacht

Zaaknaam	Zaaknummer	Artikel EVRM
Ukraine and The Netherlands v. Russia	8019/16, 43800/14 en 28525/20	artt. 2, 3 en 13

Europees Comité voor Sociale Rechten

Zaken in behandeling op 31 december 2021

Zaaknaam	Zaaknummer	Artikel ESH
ETUC, FNV, CNV	201/2021	art. 6

⁷ In deze zaken heeft het Koninkrijk geïntervenieerd of het voornemen tot interventie te kennen gegeven.

Zaken onder toezicht op 31 december 2021

Zaaknaam	Zaaknummer	Datum beslissing
UWE	134/2016	28 februari 2020
FEANTSA	86/2012	2 juli 2014

Comité van Ministers

EHRM-zaken onder toezicht op 31 december 2021

Zaaknaam	Zaaknummer	Datum uitspraak
J.C.M.	10511/10	26 april 2016
I.Ö.	69810/12	28 juni 2016
A.J.H.	30749/12	14 februari 2017
F.C.	29593/17	9 oktober 2018
H.J.C.K.	23192/15	28 mei 2019
V.K.	2205/16	19 januari 2021
F.E.H.	73329/16	9 februari 2021
F.G.Z.	69491/16	9 februari 2021
M.M.	10982/15	9 februari 2021
X.	72631/17	27 juli 2021

EHRM-zaken waarvan toezicht is beëindigd in 2021

Zaaknaam	Zaaknummer	Datum afsluitende resolutie
H.M.H.	71507/16	13 oktober 2021
O.D.G., C.V.R. en A.N.J.	63169/19, 64133/19, 7320/20	13 oktober 2021

Bijlage II

Verenigde Naties

Algemene gegevens⁸

In het jaar 2021 werden door de VN-Verdragscomités:

- vijf nieuwe verzoekschriften ter kennis gebracht;
- in één zaak een zienswijze (views) vastgesteld, waarbij een schending werd geconstateerd;
- in twee zaken een beslissing genomen.

Mensenrechtencomité

Zienswijze

Zaaknaam	Zaaknummer	Datum
J.O.Z. en E.E.I.Y.	2796/2016	13 oktober 2021

Beslissingen

Zaaknaam	Zaaknummer	Datum
A.G.	3052/2017	6 november 2020 ⁹
H.J.T.	3004/2017	5 november 2021

Zaken in behandeling op 31 december 2021

Zaaknaam	Zaaknummer	Artikel IVBPR
A.D.N.	2894/2016	art. 7
A.Z.	3868/2021	art. 14
D.J.	3256/2018	art. 14
D.K.	3768/2020	artt. 2, 7 en 8
F.K.F.	3907/2021	artt. 2 en 17
G.F.S.	3650/2019	artt. 2, 10, 14, 15, 17, 25 en 26
G.R.M.J.	2958/2017	artt. 2, 14 en 25
G.V.B.	3720/2020	artt. 14 en 17

⁸ De hieronder genoemde zienswijzen en beslissingen zijn samengevat in het hoofdstuk 'Verenigde Naties'.

⁹ Reeds vóór 2021 afgesloten maar hiervan pas in 2021 bericht ontvangen.

Zaaknaam	Zaaknummer	Artikel IVBPR
J.O.Z. en E.E.I.Z.	2796/2016	artt. 1, 2, 7, 9 en 24
J.P.M.L. en M.K.	4019/2021	artt. 7, 9, 10, 14, 15 en 17
J.S.	3210/2018	artt. 2, 4, 7, 9 en 10
N.J.S.C.	4015/2021	artt. 2, 6 en 7
R.E.I.	3015/2017	artt. 14, 15 en 26
R.L.K.	3721/2020	artt. 2, 14 en 17
S.E.H.	3236/2018	artt. 12 en 26
S.H. e.a.	3281/2018	artt. 2, 6, 7, 17, 19, 24 en 26
V.G.	3856/2020	artt. 2, 15 en 26
W.S.J.	3077/2017	artt. 2 en 26

Comité voor de Uitbanning van Discriminatie van Vrouwen

| 64 |

In het jaar 2021 waren er geen zienswijzen en/of beslissingen.

Zaken in behandeling op 31 december 2021

Zaaknaam	Zaaknummer	Artikel CEDAW
S.V.	162/2020	art. 16

Comité tegen Foltering

Beslissingen

Zaaknaam	Zaaknummer	Datum
T.S.	896/2018	19 juli 2021
S.R.	834/2017	22 juli 2021
D.B.	824/2017	19 november 2021

Zaken in behandeling op 31 december 2021

Zaaknaam	Zaaknummer	Artikel CAT
F.K.M.	954/2019	art. 3
J.T.	991/2020	art. 3
M.K.B.	1008/2020	art. 3
V.R.	1103/2021	art. 3

BrusselsMexicoStPeterburgPamamAnkaraRabatBelgradoRabatAtheneHarareNewYorkAntwerpenBuenosAiresBogotaKairoHareLagosManagua
 HamburgLagosColomboMexicoBratislavaLusakaBangkokSarajevoDamascusHoustonBonnAnkaraBrusselDarEsSalaamKobeSofiaKoalaLoem
 WellingtonAlgiersAnkaraAbujaChicagoMuscatDakarStockholmKopenhagenCotonouBuenosAiresAddisAbebaLissabonParisRabatDüsseldorfTok
 ioxemburgMontevideoChicagoBagdadPortOfSpainBekearestLuxemburgDakarHoustonAlmatyDubaiRomeBamakoBelgradoHamburgRomeDarEs
 salaamSofiaDubaiColomboRabatAtheneDublinSydneyKobeBogotaPraagOuagadougouAlgiersKingstonStPeterburgAmmanMilanMexicoTeheranA
 buDhabiFrankfurtAmMainBelgradoTorontoAddisAbebaAnkaraSarajevoPortOfSpainAiresStockholmAmsterdamAbebaTripoliLaPazKairoManaguaBa
 gdadLosAngelesKievAnkaraColomboWarschauRomeBernKingstonLissabonBoedapestNewYorkMaputoColomboNewYorkRiyadBamakoTel
 AvivKingstonMontevideoLaPazPraagDubaiWenenCotonouBerlijnLaPazDüsseldorfKampalaTeheranSeoulMontevideoBrasiliaPretoriaAnkaraBomay
 TorontoRomeZagrebWashingtonAmmanAtheneLaPazMoskouAlgiersAbidjanParamariboMaputoManillaKinshasaBarcelonaCaracasManaguaBar
 onalusaKAntwerpenSaoPauloBagdadLaPazParisTorontoBrusselBerlijnPekingMontevideoAbuDhabiTelAvivLondenStanboelAlmatyBangkokHels
 inkiSanJoseParamariboAnkaraSaoPauloPretoriaBangkokMilanBamakoHoustonHarareBrasiliaKairoSarajevoBratislavaWindhoekZagrebBrusselRiy
 adMoskouAlmatyMaputoKarachiVancouverSantiagoDeChileTunisManaguaTeheranCotonouTokioTunisHelsinkiBoekarestHamburgKopenhagenSto
 lkmWellingtonMelbourneKopenhagenRabatBerlijnAntwerpenSanJoseRomeLuxemburgSofiaHoustonRiyadDüsseldorfAmmanAccraPraagKarachiK
 irosarajevoAlgiersAnkaraLondenBamakoJakartaParamariboOttawaMontrealAlgiersMuscatWindhoekRiyadLuandaMadridVaticanaanstadWarschauB
 rasilianVancouverAntwerpenDakarDarEsSalaamDubaiTripoliMaputoDublinBrusselSanJoseTelAvivMilanBoedapestLusakaFrankfurtAmMainMelb
 ourneMünchenAtheneDüsseldorfKampalaCabreraBamakoslambadSofiaLissabonBangkokRomeChicagoAlgiersRiyadhYaoundéRiyadhMuscatKan
 arisjMadridBelgradoBelgradoSarajevoPraagKaapstadMelbourneLaPazTunisMoskouLosAngelesNewDelhiAddisAbebaAntwerpenBrusselWashing
 tonLusakaWenenHongKongBogotaLuandaRabatTokioWellingtonTokioMoskouAlmatyMilanHamburgTelAvivMontevideoMaputoAlgiersMilanMont
 evideoVancouverAnkaraBarcelonaPraagColomboWarschauMadridPretoriaBonnAtheneStanboelWashingtonWellingtonKhartoemBonnLusakaDub
 lingshanghaiWenenJakartaStockholmSanJoseManaguaNewYorkKhartoemAddisAbebaBagdadBrasiliaBelgradoMuscatLuandaSantiagoDeChileLusaka
 RabatBomayOttawaBratislavaBagdadHavannaNewYorkKhartoemAddisAbebaBagdadBrasiliaBelgradoMuscatLuandaSantiagoDeChileLusaka
 iWellingtonDubaiRomeJakartaLimaLondenStockholmMoskouNewYorkAddisAbebaNewYorkSingaporeSeoulHongKongFrankfurtAmMainKarachi
 ratislavaLosAngelesBoekarestAtheneSingaporeAnkaraBratislavaTunisLuxemburgZagrebMontrealSofiaSydneySantiagoDeChileLondenDüsseldorf
 rafeneNewYorkBrusselKarakachiKarachiLuxemburgNairobiDarEsSalaamAntwerpenAddisAbebaRabatSantiagoDeChileHamburgKobeYaoundéAddisAbe
 baMadridBangkokDüsseldorfTelAvivParisSeelParamariboCotonouLaPazHelsinkiPortOfSpainParisKievBarcelonaAccraZagrebRiyadLosAngelesMil
 adDarEsSalaamOsloLuandaNewYorkKhartoemBoedapestAbuDhabiHamburgSaoPauloMexicoManillaBangkokMünchenBuenosAiresSarajevoAnkara
 PetersburgShanghaiBagdadJakartaKoalaLoempoerTunisOsloBratislavaMontrealDhakaKigaliTelAvivLondenHongKongChicagoIslambadKing
 tonDamascusTunisBogotaKopenhagenWenenCaracasBernKeoalaLoempoerTokioDublinAlmatyNewDelhiAtheneRiyadhPortOfSpainBonnShanghaiRiy
 adKhartoemZagrebSofiaLagosKobeDublinQuitoLondenPretoriaAlmatyKarachiAnkaraTokioHavannaBonnBerlijnBuenosAiresLagosShanghaiKopen
 hagenBagdadHongKongAlmatyMuscatAbuDhabiWenenSanJoseKoweitWenenKievParisBuenosAiresMadridKoweitHarareParisMoskouPretoriaTri
 poliMadridDamascusPraagKobeKeoalaLoempoerKaapstadLuandaKievLusakaDarEsSalaamMelbourneZagrebParisHoustonWindhoekParamariboBa
 makoBonnCotonouOttawaLagosMadridMuscatColomboManillaOsloNairobiDubaiSaoPauloPretoriaMaputoAmmanBagdadNewDelhiLimaLaPazQuitoBo
 edapestBamakoHamburgAlgiersLuandaKingstonRiyadMoskouLagosManaguaBuenosAiresManillaLimaMelbourneMexicoColomboCabreraAbuDhabi
 bourneWenenDarEsSalaamBrasiliaKoweitParisJakartaLondenTeheranKhartoemAbujaParisStockholmTorontoNewDelhiQuitoSeoulBangkokW
 enenLaPazParamariboBoekarestSarajevoKeoalaLoempoerBoekarestKingstonAlgiersStockholmLosAngelesDubaiSingaporeAnkaraManakeraB
 ebaTripoliLaPazWenenAccraVaticanaanstadPortOfSpainHoustonPretoriaLaPazLondenStanboelBoedapestHamburgVancouverDhakaDubaiBangkokAnkaraA
 cresKhartoemDubaiKobeBrusselMexicoStPeterburgParamariboAnkaraRabatBelgradoRabatAtheneHarareNewYorkAntwerpenBuenosAiresBogotaKairo
 HareLagosManaguaKobeHamburgLagosColomboMexicoBratislavaLusakaBangkokSarajevoDamascusHoustonBonnAnkaraBrusselDarEsSalaamK
 irosSofiaKoalaLoempoerWellingtonAlgiersAnkaraAbujaChicagoMuscatDakarStockholmKopenhagenCotonouBuenosAiresAddisAbebaLissabonPar
 iRabatDüsseldorfTokioLuxemburgMontevideoChicagoBagdadPortOfSpainBoekarestLuxemburgDakarHoustonAlmatyDubaiRomeBamakoBelgrado
 mburgRomeDarEsSalaamSofiaDubaiColomboRabatAtheneDublinSydneyKobeBogotaPraagOuagadougouAlgiersKingstonStPeterburgAmmanM
 anMexicoTeheranAbuDhabiFrankfurtAmMainBelgradoTorontoAddisAbebaAnkaraSarajevoPortOfSpainAiresStockholmAmsterdamAbebaTripoliL
 aZKairoManaguaBagdadLosAngelesKievAnkaraColomboWarschauRomeBernKingstonLissabonBoedapestBoedapestNewYorkMaputoColomboNew
 YorkRiyadBamakoTelAvivKingstonMontevideoLaPazPraagDubaiWenenCotonouBerlijnLaPazDüsseldorfKampalaTeheranSeoulMontevideoBrasiliaP
 retoriaAnkaraBomaySofiaTorontoRomeZagrebWashingtonAmmanAtheneLaPazMoskouAlgiersAbidjanParamariboMaputoManillaKinshasaBarcelona
 racasManaguaBrasiliaLusakaAntwerpenSaoPauloBagdadLaPazParisTorontoBrusselBerlijnPekingMontevideoAbuDhabiTelAvivLondenStanbo
 elZagrebBrusselHelsinkiSanJoseParamariboAnkaraSaoPauloPretoriaBangkokMilanBamakoHoustonHarareBrasiliaKairoSarajevoBratislavaWind
 hhoekKopenhagenStockholmWellingtonMelbourneKopenhagenRabatBerlijnAntwerpenSanJoseRomeLuxemburgSofiaHoustonRiyadDüsseldorfAm
 manAccraPraagKarachiKairoSarajevoAlgiersAnkaraLondenBamakoJakartaParamariboOttawaMontrealAlgiersMuscatWindhoekRiyadLuandaMadridV
 aticanaanstadWarschauBrasiliaVancouverAntwerpenDakarDarEsSalaamDubaiTripoliMaputoDublinBrusselSanJoseTelAvivMilanBoedapestLusakaFrank
 urtAmMainMelbourneMünchenAtheneDüsseldorfKampalaCabreraBamakoslambadSofiaLissabonBangkokRomeChicagoAlgiersRiyadhYaoundéR
 yadHamburgWellingtonLusakaWenenHongKongBogotaLuandaRabatTokioWellingtonTokioMoskouAlmatyMilanHamburgTelAvivMontevideoMap
 utotunisLusakaDublinShanghaiWenenJakartaStockholmSanJoseManaguaNewYorkKhartoemAddisAbebaBagdadBrasiliaBelgradoMuscatLuandaSan
 tiagoDeChileLusakaBomayRabatBomayOttawaBratislavaBagdadHavannaHavannaBerlijnHongKongMilanCabreraHamburgNairobiPraagIslamb
 adAbuDhabiQuitoTripoliWashingtonDubaiRomeJakartaLimaLondenStockholmMoskouNewYorkAddisAbebaNewYorkSingaporeSeoulHongKongFra
 nkrfurtAmMainKarachiBratislavaLosAngelesKievAnkaraColomboWarschauRomeBernKingstonLissabonBoedapestBoedapestNewYorkMaputoColomboNew
 YorkRiyadBamakoTelAvivKingstonMontevideoLaPazPraagDubaiWenenCotonouBerlijnLaPazDüsseldorfKampalaTeheranSeoulMontevideoBrasiliaP
 retoriaAnkaraBomaySofiaTorontoRomeZagrebWashingtonAmmanAtheneLaPazMoskouAlgiersAbidjanParamariboMaputoManillaKinshasaBarcelona
 racasManaguaBrasiliaLusakaAntwerpenSaoPauloBagdadLaPazParisTorontoBrusselBerlijnPekingMontevideoAbuDhabiTelAvivLondenStanbo
 elZagrebBrusselHelsinkiSanJoseParamariboAnkaraSaoPauloPretoriaBangkokMilanBamakoHoustonHarareBrasiliaKairoSarajevoBratislavaWind
 hhoekKopenhagenStockholmWellingtonMelbourneKopenhagenRabatBerlijnAntwerpenSanJoseRomeLuxemburgSofiaHoustonRiyadDüsseldorfAm
 manAccraPraagKarachiKairoSarajevoAlgiersAnkaraLondenBamakoJakartaParamariboOttawaMontrealAlgiersMuscatWindhoekRiyadLuandaMadridV
 aticanaanstadWarschauBrasiliaVancouverAntwerpenDakarDarEsSalaamDubaiTripoliMaputoDublinBrusselSanJoseTelAvivMilanBoedapestLusakaFrank
 urtAmMainMelbourneMünchenAtheneDüsseldorfKampalaCabreraBamakoslambadSofiaLissabonBangkokRomeChicagoAlgiersRiyadhYaoundéR
 yadHamburgWellingtonLusakaWenenHongKongBogotaLuandaRabatTokioWellingtonTokioMoskouAlmatyMilanHamburgTelAvivMontevideoMap
 utotunisLusakaDublinShanghaiWenenJakartaStockholmSanJoseManaguaNewYorkKhartoemAddisAbebaBagdadBrasiliaBelgradoMuscatLuandaSan
 tiagoDeChileLusakaBomayRabatBomayOttawaBratislavaBagdadHavannaHavannaBerlijnHongKongMilanCabreraHamburgNairobiPraagIslamb
 adAbuDhabiQuitoTripoliWashingtonDubaiRomeJakartaLimaLondenStockholmMoskouNewYorkAddisAbebaNewYorkSingaporeSeoulHongKongFra
 nkrfurtAmMainKarachiBratislavaLosAngelesKievAnkaraColomboWarschauRomeBernKingstonLissabonBoedapestBoedapestNewYorkMaputoColomboNew
 YorkRiyadBamakoTelAvivKingstonMontevideoLaPazPraagDubaiWenenCotonouBerlijnLaPazDüsseldorfKampalaTeheranSeoulMontevideoBrasiliaP
 retoriaAnkaraBomaySofiaTorontoRomeZagrebWashingtonAmmanAtheneLaPazMoskouAlgiersAbidjanParamariboMaputoManillaKinshasaBarcelona
 racasManaguaBrasiliaLusakaAntwerpenSaoPauloBagdadLaPazParisTorontoBrusselBerlijnPekingMontevideoAbuDhabiTelAvivLondenStanbo
 elZagrebBrusselHelsinkiSanJoseParamariboAnkaraSaoPauloPretoriaBangkokMilanBamakoHoustonHarareBrasiliaKairoSarajevoBratislavaWind
 hhoekKopenhagenStockholmWellingtonMelbourneKopenhagenRabatBerlijnAntwerpenSanJoseRomeLuxemburgSofiaHoustonRiyadDüsseldorfAm
 manAccraPraagKarachiKairoSarajevoAlgiersAnkaraLondenBamakoJakartaParamariboOttawaMontrealAlgiersMuscatWindhoekRiyadLuandaMadridV
 aticanaanstadWarschauBrasiliaVancouverAntwerpenDakarDarEsSalaamDubaiTripoliMaputoDublinBrusselSanJoseTelAvivMilanBoedapestLusakaFrank
 urtAmMainMelbourneMünchenAtheneDüsseldorfKampalaCabreraBamakoslambadSofiaLissabonBangkokRomeChicagoAlgiersRiyadhYaoundéR
 yadHamburgWellingtonLusakaWenenHongKongBogotaLuandaRabatTokioWellingtonTokioMoskouAlmatyMilanHamburgTelAvivMontevideoMap
 utotunisLusakaDublinShanghaiWenenJakartaStockholmSanJoseManaguaNewYorkKhartoemAddisAbebaBagdadBrasiliaBelgradoMuscatLuandaSan
 tiagoDeChileLusakaBomayRabatBomayOttawaBratislavaBagdadHavannaHavannaBerlijnHongKongMilanCabreraHamburgNairobiPraagIslamb
 adAbuDhabiQuitoTripoliWashingtonDubaiRomeJakartaLimaLondenStockholmMoskouNewYorkAddisAbebaNewYorkSingaporeSeoulHongKongFra
 nkrfurtAmMainKarachiBratislavaLosAngelesKievAnkaraColomboWarschauRomeBernKingstonLissabonBoedapestBoedapestNewYorkMaputoColomboNew
 YorkRiyadBamakoTelAvivKingstonMontevideoLaPazPraagDubaiWenenCotonouBerlijnLaPazDüsseldorfKampalaTeheranSeoulMontevideoBrasiliaP
 retoriaAnkaraBomaySofiaTorontoRomeZagrebWashingtonAmmanAtheneLaPazMoskouAlgiersAbidjanParamariboMaputoManillaKinshasaBarcelona
 racasManaguaBrasiliaLusakaAntwerpenSaoPauloBagdadLaPazParisTorontoBrusselBerlijnPekingMontevideoAbuDhabiTelAvivLondenStanbo
 elZagrebBrusselHelsinkiSanJoseParamariboAnkaraSaoPauloPretoriaBangkokMilanBamakoHoustonHarareBrasiliaKairoSarajevoBratislavaWind
 hhoekKopenhagenStockholmWellingtonMelbourneKopenhagenRabatBerlijnAntwerpenSanJoseRomeLuxemburgSofiaHoustonRiyadDüsseldorfAm
 manAccraPraagKarachiKairoSarajevoAlgiersAnkaraLondenBamakoJakartaParamariboOttawaMontrealAlgiersMuscatWindhoekRiyadLuandaMadridV
 aticanaanstadWarschauBrasiliaVancouverAntwerpenDakarDarEsSalaamDubaiTripoliMaputoDublinBrusselSanJoseTelAvivMilanBoedapestLusakaFrank

Deze brochure is een uitgave van:

Het ministerie van Buitenlandse Zaken

Postbus 20061 | 2500 EB Den Haag

www.rijksoverheid.nl

© Buitenlandse Zaken | april 2022

17BUZ111759 | N